

เปลี่ยนความ ‘ไม่รู้และไม่มี’ ด้วย ‘ความรู้’

ปัญหาใหญ่ที่สุดของประเทศไทยในขณะนี้คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำในด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา สุขภาพ การประกอบอาชีพ และคุณภาพชีวิตต่าง ๆ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จัดตั้งขึ้นตามข้อเสนอของคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา โดยปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 54 พ.ร.บ.กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561 ประกาศบังคับใช้เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2561 มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยรัฐเป็นผู้จัดสรรงบประมาณให้กองทุน และมีการบริหารงานที่เป็นอิสระ

เป้าหมายการดำเนินงานของ กสศ. ประกอบด้วย 1. การเข้าถึงการเรียนรู้ (Learning Access) 2. ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcome) 3. การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) และ 4. การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change) เพื่อช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ หรือด้อยโอกาส นับตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยแรงงานให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา เพื่อบรรเทาความยากจนอันเป็นรากเหง้าของปัญหาอื่น ๆ ซึ่งหากแก้ไม่ได้ปัญหานี้จะส่งทอดวนเวียนข้ามรุ่น เพราะมีกลุ่มคนที่เข้าไม่ถึงการศึกษาหรือได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพต่างกัน

เป้าหมายของ กสศ. คือการทำให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง ซึ่งทางออกคือการยกระดับให้คนทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้อย่างเต็มที่ และพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ

เปลี่ยนแปลงเชิงระบบ-ค้นหา กลุ่มผู้ด้อยโอกาส สองแนวทาง การทำงานเพื่อสร้างโอกาสทาง การศึกษา

ผลการศึกษาวิจัยก่อนเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ระบุว่า ตัวเลขของเด็กและเยาวชนที่เสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษามีมากกว่า 1,200,000 คน ตัวเลขเหล่านี้มีผลมาจากการจัดการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มเยาวชน และเมื่อบวกรวมกับความไม่พร้อมทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ตัดสินใจหันหลังให้ระบบการศึกษา

ด้วยเหตุนี้ กสศ. จึงได้กำหนดภารกิจสำคัญคือ สร้างโอกาสทางด้านอาชีพและด้านการศึกษาให้กับเด็ก ๆ กลุ่มนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เด็กชายขอบ กลุ่มเยาวชนชาติพันธุ์ เพื่อให้พวกเขาได้เรียนจบการศึกษาภาคบังคับ เพราะเชื่อว่า ‘การศึกษา’ เป็น ‘เครื่องมือ’ สำคัญที่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ หลุดพ้นจากวงจรส่งต่อความยากจนแบบข้ามรุ่นได้

THiNK & TALK

ต่อจากหน้า 1

ดร.ไกรยส ภัทราวาท ผู้จัดการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) สร้างความมั่นใจให้กับเยาวชนว่า ประเทศไทยจะสามารถยกสถานะกลายเป็นประเทศรายได้สูงได้อย่างแน่นอน หากทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้คนก้าวพ้นจากความ 'ไม่รู้' และ 'ไม่มี'

ทั้งนี้ กสศ. มีความเชื่อว่า 'การเรียนรู้' คือ พื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้คนไทยก้าวพ้นจากความ 'ไม่รู้' และ 'ไม่มี' ได้ ถ้าทุกคนสามารถเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ก็จะสามารถหลุดออกจากความเหลื่อมล้ำไปได้ในระยะยาว ทำให้มีแนวทางในการประกอบอาชีพ มีรายได้ที่ดีขึ้น กสศ. เป็นหน่วยงานเล็ก ๆ การแก้ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำที่มีรากเหง้ายาวนานนับ 10 ปี ถือเป็นปัญหาใหญ่ที่ กสศ. ไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง ด้วยเหตุนี้ กสศ. จึงพยายามดึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเอกชน เข้ามาช่วยกันแก้ปัญหาสำคัญของประเทศ

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาของ กสศ. จะใช้ 'ความรู้' นำในรูปแบบ Education for All เริ่มตั้งแต่เด็กปฐมวัย เด็กในและนอกระบบการศึกษา ระดับอาชีวศึกษา ระดับปริญญาตรี รวมไปถึงคนว่างงาน ผู้สูงอายุ คนพิการ โดยระดับความช่วยเหลือจะแตกต่างกันไปตามลำดับความสำคัญ เช่น เด็กยากจนพิเศษและกลุ่มเสี่ยงที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษา ถือเป็นกลุ่มที่ได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วน เป็นต้น

ส่วนกลุ่มเยาวชนและแรงงานนอกระบบ กสศ. ได้จัดทำโครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ มาตั้งแต่ปี 2562 จนถึงปัจจุบัน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาคนในการขับเคลื่อนประเทศ และสร้างความสามารถในการ

ดร.ไกรยส ภัทราวาท

ผู้จัดการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

"เป้าหมายของ กสศ. คือการทำให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง ซึ่งทางออกคือ การยกระดับให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้อย่างเต็มที่ และพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ"

แข่งขัน เพราะฉะนั้นหากเราสามารถทำให้เด็กเยาวชนและแรงงานนอกระบบเหล่านี้กลับมามีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดี ๆ สิ่งที่เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ สิ่งที่เป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับชุมชนให้กับจังหวัด ให้กับสังคมไทยได้น่าจะเป็นเรื่องดี แต่เขาทำโดยลำพังไม่ได้ เขาต้องการกลไก และที่สำคัญเขาต้องการตัวช่วย

การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำนั้นเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่และต้องการองคาพยพที่มีประสิทธิภาพ กสศ. ตระหนักดีว่า นอกเหนือไปจากการคิดค้นโครงการต่าง ๆ ที่จะช่วยเหลือเด็กให้หลุดพ้นจากความยากจนที่ติดตัวมาแต่เกิด การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง ต้องอาศัยการสร้างภาคีเครือข่ายพันธมิตร และความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในและต่างประเทศ

THiNK & TALK

ต่อจากหน้า 1

“ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เราพบว่าเด็กหลุดออกนอกระบบการศึกษาสูงถึง 85 เปอร์เซ็นต์ หรือราว ๆ 7-8 แสนคน เพราะพ่อแม่ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ เศรษฐกิจก็ไปต่อไม่ได้ ขณะที่ชีวิตของคนต้องดำเนินต่อไป ฉะนั้นสิ่งที่ กสศ. ทำตอนนั้นเป็นการทำงานกับเด็กที่ถูกขนานนามว่าเป็น “เด็กมือสองของสังคมไทย” ซึ่งนับว่าเป็นการทำงานที่ประสบความสำเร็จ เพราะสามารถทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ ครอบครัวยังมีรายได้ เด็ก ๆ ได้กลับไปเรียนต่อ ในส่วนของกลุ่มที่ไม่ได้เรียนต่อก็มีงานทำ เป็นแรงงานมีทักษะ ไม่เป็นภาระของสังคม”

ข้างต้นเป็นบทสรุปทั้งในเชิงสถานการณ์ปัญหา แนวทางการแก้ไข และผลการดำเนินงานที่ ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ กรรมการบริหาร กสศ. และประธานอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ ที่ได้ลงพื้นที่ติดตามอย่างใกล้ชิดตลอดช่วงเวลาของการดำเนินงานที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ ให้มุมมองว่า แม้จะเห็นความสำเร็จเกิดขึ้นชัดเจน แต่ก็เป็นการทำงานที่เข้าไปแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาที่ละส่วน โดยตรง เช่น การให้ทุนกลุ่มเด็กยากจน การทำงานพัฒนาอาชีพแก่กลุ่มพ่อแม่ รวมไปถึงการให้อาชีพกลุ่มเยาวชนหรือแรงงานนอกระบบ

“ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ดังนั้นเราต้องเปลี่ยนคำ Schooling หรือระบบการศึกษาในโรงเรียนให้เป็น Learning คือเปลี่ยนจากระบบการศึกษาที่ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้กลายเป็นการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อตอบโจทย์ความต้องการและความหลากหลายของเด็กและเยาวชนที่มีเงื่อนไขในการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันเป็นรายบุคคล ฉะนั้นเป้าหมายที่สำคัญของ กสศ. ในอีก 3 ปีนี้คือ เราต้อง ‘เปลี่ยนแปลงเชิงระบบ’ ให้ได้”

ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ กล่าวพร้อมยกตัวอย่างลักษณะงานที่เข้าไปทำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ โดยตัวอย่างแรกคือ การที่ กสศ. ร่วมมือกับกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ถือเป็นตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบทำให้เกิดเครื่องมือการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่า Mobile Learning จากมือถือเก่า ๆ นำไปสู่การสร้างระบบการเรียนรู้ที่กว้างขวาง เป็นการเรียนรู้ทางเลือกหรือการศึกษาตลอดชีวิตได้

ผลที่เกิดขึ้นคือ ระบบการศึกษาที่เคยปิดสนิทของเด็กในสถานพินิจฯ เปิดขึ้นทันที โดยการใช้สื่อและนวัตกรรมเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ และเมื่อเด็กที่อยู่ในที่มืดได้รับโอกาสการเรียนรู้ โดยเฉพาะการได้วุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โอกาสที่เคยปิดมิดก็เปิดขึ้น ทั้งโอกาสในการมีงานทำ โอกาสในการศึกษาต่อ โอกาสในการประสบความสำเร็จในชีวิต และยังมีความภาคภูมิใจของพ่อแม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นจุดเล็ก ๆ นี้ทำให้กรมพินิจฯ ระเบิดตัวเองนำไปสู่การปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนในกรมพินิจฯ ตั้งแต่อดีตจนถึง

“การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนกับการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเป็นทางออกสำคัญของประเทศ และเป็นทางออกที่สำคัญของเด็กนอกระบบซึ่งสอดคล้องกับ พ.ร.บ.ส่งเสริมการเรียนรู้ฉบับใหม่ที่จะช่วย ‘เปิดโอกาส’ ทางการเรียนรู้ให้กับคนที่ด้อยโอกาสได้มากขึ้น”

ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ

กรรมการบริหาร กสศ. และประธานอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

พนักงานควบคุมเกิดการเปลี่ยน Mindset กระบวนการคิด เปลี่ยนระบบหลักสูตร และตอนนี้ก็เกิด System Change จากกรมไปสู่ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอื่น ๆ นี่คือตัวอย่างที่เราเริ่มเห็นและประสบความสำเร็จที่จะกระจายไปสู่ที่อื่น ๆ ต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ กล่าวถึงคือ อบต. หนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็น อบต. ที่ขับเคลื่อนเรื่องเกษตรอินทรีย์ นำคนพิการและผู้สูงอายุมาเรียนรู้การปลูกผักอินทรีย์ ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและสุขภาพจิตดีขึ้น ปัจจุบัน อบต. หนองสนธิ ยกกระดับจากเรื่องเกษตรอินทรีย์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน นำเด็กนอกระบบกับผู้สูงอายุมาใช้ชีวิตร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ลดช่องว่างระหว่างวัยให้พูดคุยกันรู้เรื่อง ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้มีภูมิปัญญา องค์กรความรู้ต่าง ๆ ที่จะสอนลูกหลานได้

จากกรณีตัวอย่างข้างต้น ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ เสนอว่า กสศ. ควรให้ความสำคัญกับเรื่องการพัฒนาเรื่องศูนย์การเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ และด้อยโอกาสได้อย่างแท้จริง โดยให้เหตุผลว่า การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนกับการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเป็นทางออกสำคัญของประเทศ และเป็นทางออกที่สำคัญของเด็กนอกระบบ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ฉบับใหม่ที่จะช่วย ‘เปิดโอกาส’

“5 ปีที่ผ่านมา กสศ. มีประสบการณ์ มีความรู้มีเครือข่าย ต้องอาศัยชุดความรู้ และชุดประสบการณ์เหล่านี้ไปช่วยเหลือดูแลกลุ่มเด็ก ๆ ที่ยังอยู่ในเงามืด ให้พวกเขาออกมาพบกับความสว่างดังที่เคยทำสำเร็จมาแล้ว”

ทางการเรียนรู้ให้กับผู้คนที่ด้อยโอกาสเหล่านี้ได้มีโอกาสมากขึ้น โดย กสศ. จะทำเรื่องการออกแบบการเรียนรู้ โมเดลการจัดการเรียนรู้ รูปแบบต่าง ๆ และการพัฒนาทักษะความรู้ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพ ด้วยการใช้การทำงานในพื้นที่ให้เกิดรูปธรรมชัดเจน จากนั้นจึงนำไปขยายผลเชิงนโยบายต่อไป เหมือนที่ร่วมมือกับ สถานพินิจฯ

“เนื่องจากระบบราชการเป็นระบบที่แข็ง ติดกรอบ มีระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ยึดหยุ่นต่อคนทำงาน หากเราไม่สามารถแก้ไขกฎระเบียบ เหล่านี้ได้ เราไม่มีทางปฏิรูปการศึกษาได้สำเร็จ จริง ๆ หากหน่วยงาน ราชการซึ่งมีทรัพยากร มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถจำนวนมาก เข้ามาร่วมงานกับ กสศ. ผมคิดว่าเส้นทางของการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยคงอยู่ไม่ไกล”

ศูนย์การเรียนรู้หรือการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นที่ กสศ. กำลังขับเคลื่อน จะไม่อิงกับระบบราชการ แต่เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีระบบ มีหลักสูตร มีการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งวิชาการ วิชาชีพ และ วิชาชีพ ให้ผู้เรียนรู้สามารถ Upskill และ Reskill ตัวเอง และที่สำคัญคือ ต้องสามารถเทียบโอนหน่วยกิตเพื่อขอวุฒิการศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการเรียนต่อหรือประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต

นอกจากการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง อีกประเด็นที่สำคัญ ไม่น้อยไปกว่ากันคือ ‘การค้นหาเด็ก’ ที่ยังอยู่ในเงามืด เข้าไม่ถึงโอกาส และโอกาสก็มองไม่เห็นพวกเขา ดังนั้นต้องมีการ ‘ขยายผลการค้นหา’

“แนวทางแรกคือ การอาศัยหน่วยจัดการเรียนรู้ช่วยมองให้ ลึกลงไปในพื้นที่ว่ายังมีกลุ่มคนยากจน เช่น ในชุมชนริมทางรถไฟ ในชุมชนแออัด หรืออยู่ในชุมชนอื่น ๆ อีกหรือไม่ กลุ่มคนที่เขาต้อง กัดฟันต่อสู้ดิ้นรน แต่มีการรวมตัวและมีกลุ่มเกิดขึ้น ซึ่งเขาอาจจะเขียน โครงการไม่เป็น หากท่านช่วยเป็นแมวมองหรือช่วยค้นหาให้ กสศ. อาจมีการขึ้นใจที่ง่าย ๆ ในสิ่งที่เขาอยากจะทำเพื่อยกระดับชุมชน ยกระดับคุณภาพชีวิต เพียงแค่หนึ่งใจที่ปัญหาเท่านั้น งบประมาณ อาจจะไม่มาก แต่ช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ เป็นการกระจายโอกาส ให้เข้าถึงคนที่เดือดร้อนในชุมชนต่าง ๆ มากขึ้น”

แนวทางที่สองคือ เด็กนอกระบบการศึกษาที่ออกจากระบบ โรงเรียนแล้วมีปัญหาในเชิงพฤติกรรม เช่น การใช้ความรุนแรง ยาเสพติด ซึ่ง กสศ. ต้องมองหาหน่วยงานภาคประชาสังคมที่ทำงานกับ เด็กกลุ่มนี้ โดย กสศ. สนับสนุนทุนให้เข้าไปทำงานกับกลุ่มนี้ รวบรวม กลุ่มเป้าหมายนำมาสร้างการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยใช้ ความรู้และเครื่องมือข้างต้นเข้าไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

“5 ปีที่ผ่านมา กสศ. มีประสบการณ์ มีความรู้ มีเครือข่าย ต้องอาศัยชุดความรู้และชุดประสบการณ์เหล่านี้ไปช่วยเหลือดูแล กลุ่มเด็ก ๆ ที่ยังอยู่ในเงามืด ให้พวกเขาออกมาพบกับความสว่าง ดังที่เคยทำสำเร็จมาแล้ว”

LIVE & LEARN

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และตอบโจทย์ชีวิต

นอกจากปัญหาสังคมสูงวัยที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาด้านทรัพยากรมนุษย์ ยังมีปัญหาใหม่ที่กำลังเข้าเต็มประเทศอยู่ในขณะนี้คือ เด็กและเยาวชนที่กำลังเติบโตไปเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศกว่า 10 ล้านคนกำลังอยู่ในสภาวะสุ่มเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษา มีแนวโน้มกลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ไร้คุณภาพ และยังมีไม่มีหน่วยงานไหนรับเป็นเจ้าของหลักในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังและเร่งด่วน เหตุผลอาจเนื่องมาจาก ปัญหาเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน เป็นปัญหาที่ต้องการความร่วมมือในการแก้ไขเชิงบูรณาการและต่อเนื่อง

ตลอดช่วงเวลา 5 ปีที่ผ่านมา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ลงไปทำงานทั้งในเชิงงานวิจัย และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างเข้มข้น เพื่อค้นหาแนวทาง วิธีการ และตัวแบบเพื่อขยายผลการดำเนินงานที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาเรื้อรังยาวนาน

นางสาวธันว์ธิดา วงศ์ประสงค์ ผู้อำนวยการสำนักพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ กสศ. กล่าวว่า ตอน กสศ. เริ่มต้นทำงานเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา มีเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสที่ยังเข้าไม่ถึงโอกาสทางการศึกษามากกว่า 4,000,000 คน และเมื่อดูข้อมูลลึกลงไปเรื่อย ๆ พบว่าไม่ได้เห็นแค่ตัวเลขจำนวนเด็กยากจนเพียงอย่างเดียว แต่เห็นเรื่องของ การด้วยโอกาสในการเรียนจบ รวมไปถึงการด้วยโอกาสในการเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้น

“งานวิจัยเราพบว่า มีเด็กจบประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 และไม่เรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือระดับที่สูงขึ้นเป็นจำนวนมาก และที่น่าตกใจคือตัวเลขการเข้าถึงระดับการศึกษาที่สูงขึ้นยังลดลงไปเรื่อย ๆ”

นางสาวธันว์ธิดา ให้เหตุผลว่า ประเด็นแรก เป็นเรื่องของเศรษฐกิจ เรื่องความยากจนที่ทำให้เด็กเข้าไม่ถึงการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ ประเด็นที่สอง เป็นการจัดการศึกษาที่ไม่ตอบโจทย์ความต้องการ เรียนจบไปแล้วหางานไม่ได้ ยังไม่ต้องพูดถึงการถูกกดค่าจ้างที่ต่ำกว่าแรงงานขั้นต่ำ

“อีกกลุ่มหนึ่งคือเยาวชนนอกระบบ และกลุ่มประชากรวัยแรงงานนอกระบบซึ่งมีอยู่ราว 1.4 ล้านคน ในจำนวนนี้ 70 เปอร์เซ็นต์เป็นแม่ค้าแม่ขาย ทั้งหมดเป็นกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในรั้วโรงเรียนและค่อนข้างเสียเปรียบ เพราะออกมาใช้ชีวิตเพียงลำพังข้างนอก ขาดสิ่งยึดเหนี่ยว ถ้าไม่เข้าไปช่วยเหลือพวกเขาจะกลายเป็นแรงงานนอกระบบทำงานอันตรายและไม่ปลอดภัย

“5 ปีที่ผ่านมา กสศ. ลงไปทำงานทั้งในเชิงงานวิจัย และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างเข้มข้น เพื่อค้นหาแนวทาง วิธีการ และตัวแบบเพื่อการขยายผลการดำเนินงานที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาเรื้อรังยาวนาน”

นางสาวธันว์ธิดา วงศ์ประสงค์

ผู้อำนวยการสำนักพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ กสศ.

มีรายได้ต่ำ เพราะเป็นแรงงานทักษะต่ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ การเลี้ยงดูลูก และกลายเป็นปัญหาลูกโซ่ที่แก้ไม่มีวันจบ”

สำหรับการแก้ไขปัญหา นางสาวธันว์ธิดา อธิบายว่า ต้องมอง ให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนกำลังประสบปัญหาอะไรอยู่ ซึ่งจากการ ดำเนินงานตลอดช่วงหลายปีที่ผ่านมาพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการ เข้าไม่ถึงการศึกษา หรือการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ ซึ่งพอมองไปที่ รูปแบบการจัดการศึกษาในระบบ ก็พบว่าหลายรูปแบบไม่ตอบโจทย์ นายจ้างเช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มอาชีพศึกษา

“เราก็เลยเอาสองสามโจทย์คือ การเข้าไม่ถึงโอกาสการศึกษา การจัดการศึกษาที่ไม่ตอบโจทย์ชีวิต และกลไกสนับสนุนของพื้นที่ มาคิด และร่วมกันออกแบบระหว่าง กสศ. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ท้ายที่สุดก็ได้โปรแกรมเรียกว่า ‘ระบบทุนการศึกษาสายอาชีพ’ ซึ่งเป็นการทำงานที่มุ่งเป้าไปแก้ไขปัญหากลุ่มเด็กที่เรียนจบระดับ ประถมศึกษาแล้วไม่ได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ด้วยการสนับสนุน ทุนการศึกษาเพื่อให้เด็ก และเยาวชนกลุ่มนี้ได้เรียนต่อในสายอาชีพ”

นอกจากเรื่องของการให้ทุนการศึกษา สำหรับนวัตกรรมเพื่อสร้าง โอกาสการเรียนรู้ได้พยายามทดลองหาวิธีการลดความเหลื่อมล้ำใน หลาย ๆ รูปแบบซึ่งก็ทำให้พบว่ารูปแบบ ‘การศึกษาที่ยืดหยุ่น’ น่าจะ เป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุด

“เราพยายามหาคำตอบว่าการศึกษาแบบไหนที่ตอบโจทย์กลุ่ม คนเหล่านี้ และระบบอะไรที่จะเข้ามาช่วยส่งเสริมและดูแลเด็กกลุ่มนี้ เพราะคนกลุ่มนี้หันหลังให้การศึกษาแล้วจะด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม เรียนไปก็ไม่มีจุดหมาย ขาดแรงบันดาลใจ คำถามคือการศึกษา แบบไหนที่ตอบโจทย์ ซึ่งเราก็ได้คำตอบว่าเป็นรูปแบบการจัดการศึกษา ที่ยืดหยุ่น นั่นคือ ‘การจัดการศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน’ คือรูปแบบ การศึกษาที่ กสศ. ค้นพบจากการทำงานโครงการทุนส่งเสริมโอกาส การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนได้ใช้ทักษะความสามารถและศักยภาพที่มีได้เต็มที่ โดยมี เครือข่ายและผู้รู้ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ประกอบการขนาดเล็ก หรือกลุ่มวิสาหกิจ เป็นต้น”

“คนกลุ่มนี้หันหลังให้การศึกษาแล้ว จะด้วยเหตุผล อะไรก็ตาม เรียนไปก็ไม่มีจุดหมาย ขาดแรงบันดาลใจ คำถามคือการศึกษาแบบไหนที่ ตอบโจทย์ ซึ่งเราก็ได้คำตอบว่าเป็นรูปแบบการ จัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น นั่นคือ ‘การจัดการศึกษา ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน’ คือรูปแบบการศึกษาที่ กสศ. ค้นพบจากการทำงานโครงการทุนส่งเสริมโอกาส การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการจัดการศึกษา และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ใช้ทักษะความสามารถและ ศักยภาพที่มีได้เต็มที่”

สำหรับการจัดการศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานนั้น มุ่งเป้าไป แก้ไขปัญหากลุ่มที่ครอบครัวยากจน เป็นการตัดวงจรการส่งต่อ ความยากจนข้ามรุ่นได้อีกทางหนึ่ง

“เรามองว่าการทำงานกับเด็กไม่พอ การช่วยหยุดการส่งต่อ ความยากจนคือการทำงานกับพ่อแม่ เป็นการทำงานกับกลุ่มประชากร วยแรงงานนอกระบบ เพราะคนกลุ่มนี้เราไม่ได้ช่วยแค่ตัวบุคคลเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการช่วยเหลือคนทั้งครอบครัวที่มีลูกหลาย ๆ คน และ กำลังเรียนหนังสือ ซึ่งรูปแบบการช่วยเหลือแบบนี้คือการศึกษา ทุนนวัตกรรมระดับชุมชนให้กลุ่มพ่อแม่และเด็กยากจน”

โดยตลอด 5 ปีของการดำเนินงานสามารถสร้างทักษะอาชีพ ให้แก่เยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบได้ 43,019 คน ครอบคลุม 71 จังหวัด

การดำเนินงานที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า การลดความเหลื่อมล้ำ ทางการศึกษา ทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ การให้ทุน การศึกษา ให้เด็ก ๆ ได้รับโอกาสเข้าถึงระบบการศึกษาที่ตอบโจทย์ ความต้องการของตนเอง ทางอ้อมคือ การเข้าไปสร้างอาชีพให้กับ คราวเรือน เมื่อพ่อแม่มีรายได้ พ่อแม่ก็มีศักยภาพในการส่งลูกหลาน เรียนหนังสือ ซึ่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นมิได้เกิดขึ้นเฉพาะภาคการศึกษา เพียงอย่างเดียว แต่ยังเกิดกลไกความร่วมมือจากหลายภาคส่วนที่ เข้ามาช่วยกันคลี่คลายที่ซับซ้อนนี้

“ดังนั้นการทำงานเพื่อลดตัวเลขเด็กและเยาวชนนอกระบบ หลาย ๆ ภาคส่วนต้องจับมือกัน ทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการทำงานแบบ สหวิชาชีพ มองจากความสำเร็จหลาย ๆ ด้าน และมาออกแบบ นวัตกรรมการทำงานร่วมกันเป็นชุดนวัตกรรม เช่น การใช้ชุมชน เป็นฐาน ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า ได้ผลมากในเรื่องการศึกษา เพราะเราไม่ได้ทำงานกับนักการศึกษา ทำงานกับนักพัฒนาชุมชน ทำงานกับท้องถิ่น แต่เราทำงานบนฐานความรู้และวิชาการ”

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษายังมีข้อท้าทายอีก มากมายหลายเรื่อง เช่น ยังมีเด็กกว่า 1.3 ล้านคน ที่อยู่ในพื้นที่สี่เทา และมีแนวโน้มเป็นเด็กเสี่ยงหลุด เราต้องหาทางส่องแสงสว่างเข้าไป ในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้เด็ก ๆ ถูกมองเห็นจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยตรง ซึ่งความท้าทายคือทำอย่างไรให้หน่วยงานเหล่านั้นรู้และ เข้าใจในบทบาทตนเอง เรามองว่าทรัพยากรเราไม่ขาด แต่ขาดเรื่อง ของการจัดสรร และการบริหารจัดการ

LIVE & LEARN

แผนงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน และประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

โครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ ภายใต้แผนงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) มีเป้าประสงค์ (Goals) เพื่อการขับเคลื่อนงานให้เป็นไปตามแผนกลยุทธ์ กสศ. 3 ปี (2565 - 2567) ที่เน้นการทำงานใน 4 เรื่อง คือ 1. ทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงการเรียนรู้ 2. ผลลัพธ์การเรียนรู้ 3. การศึกษาทางเลือก ซึ่งส่วนนี้สอดคล้องกับแผนงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ มากที่สุด และ 4. การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง เพื่อจะขยายผลไปยังกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง จึงต้อง ‘สร้างตัวแบบการศึกษาทางเลือกที่นำไปสู่เรื่อง การประกอบอาชีพ’ พร้อมทั้ง ‘แก้ไขปัญหาให้กับกลุ่มเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ อย่างยั่งยืน’ ผ่านการใช้หน่วยจัดการเรียนรู้เป็นจุดคานงัดและเป็นกำลังสำคัญในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยในปีที่ 1 มุ่งเน้นการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ในปีที่ 2 พัฒนาสู่การยกระดับให้เป็นตัวแบบที่มี ประสิทธิภาพ และปีที่ 3 เป็นการพัฒนาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ทั้งนี้มีการดำเนินงานด้วยเป้าประสงค์ 2 เรื่องคือ

1. การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือก ที่สอดคล้องกับความต้องการ เชื่อมโยงทุนสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ และพัฒนาทักษะที่สำคัญในการ ดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

- รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ จากการปฏิบัติจริง ที่สอดคล้องกับความต้องการ เชื่อมโยงทุนชุมชน ท้องถิ่น สังคมในพื้นที่
- เยาวชน/ประชากรวัยแรงงาน กลุ่มเป้าหมายมีชุดทักษะ (Skills Set) ที่จำเป็น ประกอบด้วย ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ หรือ เป็นกำลังสำคัญในการดูแลครอบครัว
- ชีตความสามารถของหน่วยจัดการเรียนรู้และครูนอกระบบ สามารถจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2. การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change) สนับสนุนระบบนิเวศเพื่อสร้างพื้นที่ใหม่สำหรับการ ศึกษาทางเลือกและอาชีพโดยทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกัน และจัดสรรงบการศึกษาโดยคำนึงถึงบริบท และความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

- ข้อเสนอเชิงนโยบายระบบส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและจัดการศึกษาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
- หน่วยจัดการเรียนรู้ตัวแบบ สามารถขยายผลเพื่อจัดการศึกษาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ
- หน่วยงานหลักสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานนโยบายให้สูงขึ้น ผ่านกระบวนการจัดทำนโยบาย ร่วมกับหน่วยงานหลักที่เป็นเจ้าของเรื่อง
- องค์ความรู้และประมวลประสบการณ์เยาวชนนอกระบบแต่ละกลุ่ม การส่งต่อให้แก่หน่วยงานหลักเพื่อขยายผล

ทั้งนี้ โครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ ภายใต้แผนงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กสศ. มีการขับเคลื่อนงานร่วมกับหน่วยจัดการเรียนรู้โดยประกาศเปิดรับข้อเสนอโครงการ (Competitive Grants) ผ่านการให้ทุน (Strategic Grant) 2 ประเภท คือ

1. ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือผู้ด้อยโอกาสที่ได้รับการศึกษาหรือพัฒนา ให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัด และมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต โดยใช้ ‘การศึกษาทางเลือก’ รวมไปถึง ‘การเรียนรู้ตลอดชีวิต’ และทำให้ชุมชนเป็นกลไกร่วมขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ โดยมี ‘การศึกษากับอาชีพ’ เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการทำงาน

2. ทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา ที่เน้นการค้นหารูปแบบกระบวนการทางสังคม โดยรูปแบบของการจัดการศึกษาทางเลือก หน่วยจัดการเรียนรู้ให้ ‘เยาวชนเป็นศูนย์กลาง’ ของการทำงานแบบไม่แยกส่วน เพราะการศึกษาเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ร่วมกับเครือข่ายที่มากกว่ามิติการศึกษา และยกระดับการทำงานเชิงระบบที่นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยเฉพาะประชากรกลุ่มเฉพาะ เช่น แม่ค้า แม่ค้า คนพิการ หรือเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นต้น

จากการดำเนินงานในปี 2565 - 2566 ที่ผ่านมา ทำให้เกิด ‘กลไก’ การจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาตลอดชีวิต และการสร้างโอกาสทางการศึกษา โดยหน่วยจัดการเรียนรู้กว่า 447 แห่ง ใน 71 จังหวัด มีขีดความสามารถในการดูแลและส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาให้แก่เยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ อีกทั้งเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ จำนวน 43,019 คน ได้มีโอกาสพัฒนาทักษะชีวิต ทักษะวิชาการ ทักษะวิชาชีพ และเสริมสร้างรายได้

ทั้งยังเกิด ‘นวัตกรรม’ การขับเคลื่อนนโยบายเพื่อเข้าถึงกลุ่มประชากรกับภาคยุทธศาสตร์ อาทิ ความร่วมมือระหว่าง กสศ. และกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สร้าง ‘โอกาส’ ขยายผลจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นให้เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย และกรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) ในการขยายผลร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สกร.ตำบล และรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น อบต.หนองสนธิ สกร.อำเภอเมืองบึงกาฬ และวิสาหกิจชุมชนส้มจุกจะนะ เป็นต้น รวมถึงหลักสูตรที่ตอบโจทย์ชีวิต เช่น การพัฒนาส่งเสริมการศึกษาและอาชีพให้แก่พ่อแม่ผู้รับเลี้ยงเด็ก หลักสูตร I-CARE และชุดข้อมูลเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบที่จะใช้แลกเปลี่ยนการทำงานกับหน่วยงานภาคนโยบาย ท้องถิ่น และจังหวัด

นอกจากการขับเคลื่อนงานร่วมกับหน่วยจัดการเรียนรู้ผ่าน 2 ประเภททุนที่กล่าวข้างต้นแล้ว แผนงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กสศ. ยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายและขยายผลการดำเนินงานในมิติต่าง ๆ ให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น อาทิ

- ความร่วมมือกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสและเข้าถึงการเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษา
- ความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา โดยรายละเอียดดังนี้
 - มูลนิธิเอสซีจี ร่วมกับ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการพัฒนาตัวแบบกองทุนเพื่ออาชีพฯ
 - Central ร่วมกับ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการออกแบบอัตลักษณ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์
- ความร่วมมือกับกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
- การเชื่อมโยงหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับชุมชนสู่กลไกระดับจังหวัด เช่น กรณีตัวอย่างงานบูรณาการ การทำงานร่วมกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระดับจังหวัด
- การทำงานประเด็นเฉพาะอื่น ๆ อาทิ การสร้างโอกาสการเรียนรู้กับพ่อแม่ผู้รับเลี้ยง และการสร้างโอกาสการเรียนรู้กับคนพิการ เป็นต้น

“ให้ ‘เยาวชนเป็นศูนย์กลาง’ ของการทำงานแบบไม่แยกส่วน เพราะการศึกษาเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ โดยร่วมกับเครือข่ายที่มากกว่า มิติการศึกษา”

โครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบภายใต้แผนงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

เป้าประสงค์ 2 เรื่อง

การศึกษาทางเลือก
(Alternative Education)

การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ
(System Change)

สร้างตัวแบบการศึกษาทางเลือกที่นำไปสู่การประกอบอาชีพ และแก้ปัญหให้กับกลุ่มเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบอย่างยั่งยืน

นำผลการดำเนินงาน
ปี 2562 – 2566

กลไกการจัดการศึกษาทางเลือกและการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างโอกาสทางการศึกษา

- **หน่วยจัดการเรียนรู้** กว่า 447 แห่ง ใน 71 จังหวัด ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้
- **เยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ** 43,019 คน ที่ได้รับโอกาสในการพัฒนา

นวัตกรรมการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อเข้าถึงกลุ่มเปราะบางพิเศษกับภาคียุทธศาสตร์

- **ความร่วมมือ กสศ. - กรมพินิจฯ** ขยายผลการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นให้กับเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม
- **ความร่วมมือ กสศ.- มท.- สกส.** ขยายผล อปท. สกส. ตำบล และรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ยกระดับแหล่งเรียนรู้
- **หลักสูตรเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิต** เช่น พ่อแม่วัยรุ่น คนพิการ
- **ฐานข้อมูลเยาวชนและแรงงานนอกระบบ** สำหรับแลกเปลี่ยนกับภาคนโยบายท้องถิ่น จังหวัด

- **ความร่วมมือกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น** สร้างโอกาสเข้าถึงการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษา
- **ความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา**
 - มูลนิธิเอสซีจี-มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น พัฒนาตัวแบบกองทุนเพื่ออาชีพฯ
 - Central – จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออกแบบอีคดียกย่นและพัฒนาผลิตภัณฑ์
- **ความร่วมมือกับกรมพินิจฯและคุ้มครองเด็กและเยาวชน** พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมฯ
- **เชื่อมโยงหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับชุมชนสู่กลไกระดับจังหวัด** บูรณาการดำเนินงานร่วมกับโครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระดับจังหวัด
- **การทำงานประดิษฐ์เฉพาะอื่น ๆ**
 - สร้างโอกาสการเรียนรู้กับพ่อแม่ผู้รับ
 - สร้างโอกาสการเรียนรู้กับคนพิการ

ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน

ทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา

หลักการและแนวคิดในการดำเนินงาน ปี 2567

การสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change)

บทบาท กสศ. เป็น Catalyst & Intelligent Unit

การทำงาน 4 ด้าน

สนับสนุนการค้นคว้าและสร้างนวัตกรรมเพื่อขึ้นำสังคมในการยกระดับการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ

- สร้าง “ช่องทาง” หลากหลายเพื่อการเข้าถึงโอกาส สร้างการเรียนรู้
- เยาวชนนอกระบบการศึกษา แรงงานนอกระบบ
- พ่อแม่/ครอบครัวของเยาวชนนอกระบบการศึกษา
- กลุ่มคนด้อยโอกาส

ดำเนินงานร่วมกับภาคียุทธศาสตร์ โดยทดลองในพื้นที่นำร่องเพื่อพัฒนาองค์ความรู้สู่การขยายผล และผลักดันกระบวนการที่ก่อให้เกิดนโยบาย

- สื่อสารทางสังคม/ประเด็นขับเคลื่อนนโยบาย
- การเรียนรู้ตลอดชีวิต
- หลักสูตรระยะสั้นที่การันตีการมีงานทำ
- การเรียนรู้และพัฒนาทักษะพ่อแม่ผู้รับ
- การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

การเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับชุมชนสู่กลไกระดับจังหวัด โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับโครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

- สลายขอบเขตการศึกษาทั้งในและนอกระบบ
- แม่ฮ่องสอน
- ขอนแก่น
- สุราษฎร์ธานี
- ลำปาง
- สุรินทร์
- 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส)

สังเคราะห์องค์ความรู้และประเมินผลลัพธ์การดำเนินงาน

- **ตอบเป้าประสงค์ (Goals) 2 ข้อ**
- **5 องค์ประกอบสำคัญ**
 - องค์ความรู้ที่ตรงใจ
 - ประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้
 - รูปแบบการศึกษาทางเลือกที่เหมาะสม
 - การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ
 - คุณภาพชีวิต

เพื่อค้นหารูปแบบการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

“หลักการและแนวความคิดการดำเนินงาน ปี 2567 มุ่งเน้นการทำงานเพื่อนำไปสู่ การสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System change) และบทบาท กสศ. เป็น Catalyst & Intelligent Unit ผ่านการทำงาน 4 ด้าน คือ 1. สนับสนุนการค้นคว้า และสร้างนวัตกรรม 2. ดำเนินงานร่วมกับภาคยุทธศาสตร์ 3. การเชื่อมโยงเครือข่าย หน่วยจัดการเรียนรู้ระดับชุมชนสู่กลไกระดับจังหวัด 4. สังเคราะห์องค์ความรู้ และประเมินผลลัพธ์การดำเนินงานตามเป้าประสงค์”

ทั้งนี้ หลักการและแนวความคิดดำเนินงานในปี 2567 ของ แผนงานฯ มุ่งเน้นการทำงานเพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลง เชิงระบบ (System change) และบทบาท กสศ. เป็น Catalyst & Intelligent Unit ผ่านการทำงานใน 4 ด้านคือ

1. สนับสนุนการค้นคว้าและสร้างนวัตกรรมเพื่อชั้นนำสังคม ในการยกระดับการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและ แรงงานนอกระบบ ผ่านการทำงานกับหน่วยจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย สังกัด ร่วมกันสร้าง ‘ช่องทาง’ ที่หลากหลายเพื่อผู้ด้อยโอกาสหรือ ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงโอกาสและสร้างการเรียนรู้ อาทิ เยาวชน นอกระบบการศึกษา แรงงานนอกระบบ พ่อแม่หรือครอบครัวของ เยาวชนนอกระบบการศึกษา กลุ่มคนด้อยโอกาส เช่น พ่อแม่วัยรุ่นน เยาวชนในสถานพินิจฯ คนพิการ และกลุ่มที่เป็นดอกลผล (Change Agent) ร่วมก้าวไปกับ กสศ.

2. ดำเนินงานร่วมกับภาคยุทธศาสตร์ โดยทดลองในพื้นที่ นำร่องเพื่อพัฒนาองค์ความรู้สู่การขยายผล และผลักดันกระบวนการ ที่ก่อให้เกิดนโยบาย ผ่านการจัดการความรู้เพื่อสื่อสารทางสังคม และ ประเด็นขับเคลื่อนนโยบาย อาทิ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะแก่กลุ่มพ่อแม่วัยใสและครอบครัว เปรียบาง การพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นที่การันตีการมีงานทำ และ การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เป็นต้น

3. การเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับชุมชนสู่ กลไกระดับจังหวัด บูรณาการการทำงานร่วมกับโครงการจัดการศึกษา เชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อสลายขอบเขตการศึกษาทั้งใน และนอกระบบ (Education for All & All for Education) อาทิ อบต. แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน, เทศบาลตำบลลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง, เทศบาลนครขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น, อบต.หนองสนิม อ.จอมพระ จ.สุรินทร์, เครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ จ.สุราษฎร์ธานี และเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ 3 จังหวัดชายแดนใต้ จ.ปัตตานี จ.ยะลา และ จ.นราธิวาส

4. สังเคราะห์องค์ความรู้และประเมินผลลัพธ์การดำเนินงาน ตามเป้าประสงค์ (Goals) ผ่าน 5 องค์ประกอบสำคัญคือ องค์ความรู้ ที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบ การศึกษาทางเลือกที่เหมาะสม การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่เกิดขึ้น และคุณภาพชีวิต เพื่อค้นหารูปแบบการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

COMMUNITY - BASED Learning

#ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน

ประกอบร่างสร้างตัว จากสิ่งเล็กๆ ที่เรียกว่า ‘ชุมชน’

หลายคนอาจคงเคยได้ยินวาทกรรมที่ว่า “ธรรมชาติจะคัดสรรมนุษย์ที่เหมาะสมและแข็งแกร่งที่สุดเท่านั้นให้อยู่รอดในสังคม” ซึ่งแท้จริงแล้วมันได้เป็นเช่นนั้นเลย เพราะมนุษย์ไม่ว่ายุคไหนต่างก็ต้องปรับตัวเพื่อเรียนรู้ และอยู่รอดในสังคม

Learning by Doing เล่มนี้จะพาทุกคนเรียนรู้กับตัวจริงจาก 3 พื้นที่จากการประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนายกระดับองค์ความรู้ร่วม หน่วยจัดการเรียนรู้ต่อยอดและขยายผล ระหว่างวันที่ 8 - 11 มกราคม 2567 ที่ทำงานร่วมกับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ภายใต้โครงการทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน มาอย่างยาวนาน ในฐานะ ‘พื้นที่ต้นแบบ’ ของการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบโจทย์ชีวิตของการอยู่รอดและอยู่ร่วมในสังคมอันสลับซับซ้อนนี้โดยมีต้องเป็นคนที่แข็งแกร่งที่สุดได้อย่างไร

การทำงานอย่างครบวงจรและเป็นระบบ

“ที่ไหนมีการกดขี่ ที่นั่นย่อมมีการต่อสู้ ที่ไหนขาดความรู้ ที่นั่นต้องได้รับการศึกษา ที่ไหนขาดการพัฒนา คนที่นั่นจะลุกขึ้นมาพัฒนาและแก้ปัญหาตัวเอง” คำกล่าวของนายอนันต์ ดวงแก้วเรือน จาก Maetha Organic ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เปรียบตัวเองเป็นดั่งไก่อานที่หากินเก่งและไม่ยอมจำนนต่อโชคชะตาที่แม้จะอยู่ในชุมชนที่ถูกกีดกัน แต่กลับลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทั้งยังไม่ลืมหัวานเมล็ดพันธุ์คนรุ่นใหม่ให้สำนึกกับบ้านเกิด หวงแทนพื้นที่หากิน และเดินตามรอยบรรพบุรุษในการประกอบอาชีพ

โดยในพื้นที่เป็นศูนย์รวมของนิเวศการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีทุนเดิมที่เข้มแข็งมากมาย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติจากพื้นที่หากินซึ่งคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ปูทางไว้ให้ ทั้งทรัพยากรมนุษย์ที่มีทั้งปราชญ์ชาวบ้านผู้มากด้วยองค์ความรู้ รวมถึงคนรุ่นใหม่ที่มาช่วยกันทำงาน และมองย้อนทวนอดีตร่วมกันถึงสาเหตุที่ทำให้พี่น้องในชุมชนยากจน ก่อนจะเกิดการบูรณาการความรู้ระหว่างกันเพื่อแก้ปัญหาความยากจนด้วยการเรียนรู้ที่จะปล่อยสิ่งเดิมที่ทำแล้วไม่เกิดผลมาเป็นการยอมรับวิธีการใหม่ ๆ ซึ่งกว่าจะเดินมาได้จนถึงทุกวันนี้ คนในชุมชนต่างลองผิดลองถูกในเรื่องของการทำ

เกษตรกรอินทรีย์มานานักก่อนจะตกตะกอนบทเรียนร่วมกันและจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด เพื่อรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกให้เขาได้รับผลประโยชน์สูงสุดและสามารถต่อรองราคากับผู้รับซื้อได้โดยใช้เทคนิค **‘การตลาดนำการผลิต’**

ไม่เพียงเท่านั้น คนแม่ทายังเรียนรู้ที่จะมองหาภาคีต่าง ๆ มาสนับสนุนการทำงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงร่วมมือกับ Central ในการส่งผลผลิตให้ Tops Market รวมถึงเปิดตลาดออนไลน์ร่วมด้วย ทำให้วันนี้สมาชิกต่างมีรายได้ที่มั่นคงพอที่จะจุนเจือครอบครัว แต่ถึงกระนั้นคนแม่ทาก็ยังไม่หยุดพัฒนาตัวเอง ด้วยการเปิดโอกาสให้ตัวเองได้ทำงานร่วมกับ กสศ. คิดประกอบอาชีพเพิ่มเติมจากเกษตรอินทรีย์สู่การเลี้ยงไก่ไข่ ซึ่งนอกจากจะได้ทักษะอาชีพแล้วยังได้ทักษะการคิดวิเคราะห์เพิ่มเติมจากการคิดค้นสูตรอาหารไก่ที่ช่วยประหยัดต้นทุนอย่างการเลี้ยงหนอนแมลงวันสายหรือ BSF ที่นอกจากจะช่วยลดต้นทุนการผลิตแล้วยังช่วยให้คนในชุมชนเกิดมิตรภาพดี ๆ จากการปันเศษอาหารในครัวเรือนเพื่อใช้เลี้ยงหนอนมาแลกเปลี่ยนไข่ไก่

จากประวัติศาสตร์ร่วมร้อยกว่าปี วันนั้นนับว่าคนแม่ทาเดินทางมายาวไกลด้วยหัวใจที่ไม่หยุดเรียนรู้และต้องการช่วยกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากคนรุ่นใหม่หลายคนต่างก้าวเข้ามามีบทบาทในชุมชน และดูท่าว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

‘ไม่มี’ หรือว่า ‘ไม่รู้’

“ก่อนหน้านั้นเครียดมากเลย เพราะคิดว่าบ้านตัวเองไม่มีทุนเดิมอะไร ก็ได้แต่นึกอิจฉาเพื่อน ๆ ที่อื่นที่เขามีทุนเดิมอยู่มากมาย มีผู้รู้ในชุมชนคนหนึ่งพูดกับหญิงคนหนึ่งว่า **‘ไม่มี หรือ ไม่รู้’** นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้หญิงเริ่มมองหาทุนชุมชนว่ามันไม่มี หรือเพราะเราไม่รู้กันแน่” นางพฤติพร จินา หรือ หญิง จากวิสาหกิจชุมชนแม่ทา SE (Social Enterprise) ตำบลทาชุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน เล่าย้อนวันวานเมื่อครั้งเข้าร่วมโครงการอาสาสมัคร ในฐานะคนรุ่นใหม่กลับบ้านเกิด ที่ในขณะนั้นมีใจเต็มเปี่ยมที่อยากจะกลับมาพัฒนาบ้านเกิดและอยากจะช่วยให้คนในพื้นที่มีรายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้

และเมื่อครั้งโรงไฟฟ้าขยะจะเข้ามาก่อสร้างในลุ่มน้ำทา เธอได้เริ่มคัดค้านการก่อสร้างด้วยการเก็บข้อมูลบริบทต่าง ๆ โดยรอบชุมชนผ่านความร่วมมือของผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ รวบรวมให้หน่วยงานภายนอกเห็นว่าพื้นที่นี้เหมาะจะเป็นที่อยู่อาศัยและผลิตอาหารปลอดภัยมากกว่า แต่ถึงกระนั้นเธอก็เรียนรู้ที่จะเข้าหาและต่อรองกับอำนาจภายนอกเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์ของคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

เมื่อเธอได้เข้าร่วมโครงการกับ กสศ. ก็ทำให้เธอได้วิเคราะห์สายพานอาชีพในชุมชนมากยิ่งขึ้น ทำให้ได้รู้จักกับพ่อ ๆ แม่ ๆ ซึ่งเธอมองว่าเป็น **‘ร่มใหญ่’** ที่ทำให้งานขับเคลื่อนต่อไปได้ เพราะผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนแท้จริงแล้วต่างก็มี

ทักษะและความสามารถเฉพาะตัวที่สามารถสานต่อการเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ และสามารถทำงานร่วมกับเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี ทำให้เธอค้นพบผลิตภัณฑ์น้ำพริก 4 ชาติพันธุ์ ซึ่งถือเป็นการดึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ทั้ง 4 ชาติพันธุ์มาบอกเล่าผ่านน้ำพริกโดยไม่ทิ้งของใครคนใดคนหนึ่งไว้ข้างหลัง ทั้งยังทำให้เธอได้คิดกระบวนการทำงานตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ อย่างเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งในปีนี้อีกได้ขยายขอบเขตงานด้วยการส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการชุมชนขึ้นในพื้นที่ด้วยการเปิดตลาดชุมชน ซึ่งถือเป็นพื้นที่กลางให้คนมาจับจ่ายใช้สอย และคิดต่อยอดให้เกิดการขยายตลาดในแต่ละชุมชนด้วย

ยกระดับสินค้าทาง

จากสินค้าทางที่ใครต่อใครมองข้าม แต่มันกลับสะดุดตาพ่ออินตานั้นทีละเล ปรากฏชาวบ้านนักทดลองที่มองเห็นคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในพื้นที่ที่เกิดจากการตัดถนน เกิดเป็นไอเดียนำหินนี้มาย้อมสีผ้าเพื่อชูอัตลักษณ์ผ้าทอของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคอย ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความแตกต่างและโดดเด่นด้วยสีเทาของหินโมคคัลลาน ซึ่งกว่าจะย้อมสีได้ พ่ออินตาต้องลองผิดลองถูก นำมาซึ่งการค้นพบวัตถุดิบผลิตสีไหมระหว่างทาง อย่างางกล้วยที่เมื่อนำมาผสมกับสีหินโมคคัลลานแล้วจะทำให้สีติดดียิ่งขึ้นไปอีก

ทั้งนี้ การทำงานกับ กสศ. ยังจุดประกายให้คณะทำงานมองหาทุนชุมชนที่มีและรื้อฟื้นอาชีพทอผ้าให้กลับมาเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนอีกครั้ง ซึ่งระหว่างทางคนในชุมชนต่างได้ร่วมกันคิดสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ ให้กับผ้าทอมากมาย รวมถึงร่วมมือกับสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอจอมทอง ปรับหลักสูตรการทอผ้า/ย้อมผ้าเพื่อให้เข้ากับบริบทของแต่ละพื้นที่ จนบรรจุลงในหลักสูตร C-Smart ของสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงวางแผนสร้างแหล่งเรียนรู้ฝ้ายย้อมสีหินโมคคัลลาน เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งหลักสูตรและภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลัง

นอกจากนี้ ยังได้ขยายการทำงานไปยังชุมชนอื่น ๆ เกิดการเรียนรู้ข้ามภาษา และยังได้ค้นพบทุนชุมชนที่ต้องการมากมาย อย่างต้นหอมที่เดิมที่ต้องซื้อสีครามจากต่างถิ่น กลับกลายเป็นพบต้นหอมจากในพื้นที่นำมาซึ่งการอนุรักษ์และปลูกเพิ่มเติมไว้ในพื้นที่ที่ไม่ทำลายธรรมชาติเพื่อใช้สอยประโยชน์ รวมถึงยังค้นพบเมล็ดสีใหม่ ๆ อย่างสีแดงปนชมพูจากต้นกาแพ และสีสนิม

จะเห็นได้ว่า...แต่ละพื้นที่ล้วนมีการเรียนรู้และปรับตัวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการไม่ละทิ้งสิ่งเดิมที่มี หากแต่ยกระดับเพื่อเพิ่มคุณค่าในหลากหลายมิติ ดังการร่วมมือร่วมมือของคนในชุมชนที่แม้จะต่างวัยแต่ก็มีหัวใจที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งดวงเดียวกัน หรือแม้แต่การหาจุดต่างเพื่อสร้างจุดขายให้กับผ้าทอเดิม ๆ เกิดเป็นการค้นพบไอเดียใหม่ ๆ หรือแม้แต่การไม่ยอมจำนนต่ออำนาจภายนอก แต่ขณะเดียวกันก็ยอมอ่อนข้อบ้างเพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการปรับตัวเพื่ออยู่รอดของคนในชุมชน

แต่ทุกการปรับตัวย่อมต้องมีปัจจัยเอื้อ เพราะทุกสิ่งต้องหลอมรวมประกอบกันเพื่อให้คนอยู่รอดและอยู่ร่วมในสังคมได้ ดังเช่นที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญชา แก้วส่อง ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ความเห็นว่า

“ในมิติเศรษฐกิจเราได้เห็นคนตัวเล็กตัวน้อยมีโอกาสรสร้างอาชีพจากสิ่งที่เขาคิด สิ่งที่เขามีอยู่เดิมจากฐานชุมชน จากภูมิปัญญา ซึ่งมันจะมั่นคงและยั่งยืนมาก ๆ” ส่วนมิติสังคมเราได้เห็นพื้นที่กลางที่เปิดโอกาสให้คนตัวเล็กตัวน้อยได้พูดคุยกับคนที่มีความอำนาจเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและรับฟังซึ่งกันและกัน ทำให้เสียงของเขามีความหมาย นำมาซึ่งการสร้างอาชีพจากความต้องการของเขา ซึ่งการมีโอกาสดูแลกันตรงนี้ ผมมองว่าก็เป็นภาระลดความเหลื่อมล้ำลงในระดับหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะการลดความเหลื่อมล้ำทางความรู้ที่คนมีอำนาจรับฟังเสียงของคนตัวเล็กตัวน้อย

ซึ่งผมมองว่าสิ่งนี้กำลังสร้างคนข้างล่างให้รู้จักตัวเองและรู้จักกระบวนการหาความรู้ของกลุ่ม เป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์จากคนตัวเล็กตัวน้อยให้มีปัญญาในการรวมหมู่ และมีความกล้าที่จะต่อรองกับอำนาจที่เหนือกว่า ซึ่งปัญหานี้เองจะทำให้ชุมชนได้รู้จักคิด ได้มองเห็นปัญหา และรู้จักที่จะดึงภาคีมาช่วยเหลือสิ่งนี้แหละที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้

“แต่ละพื้นที่ล้วนมีการเรียนรู้และปรับตัวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในการไม่ละทิ้งสิ่งเดิมที่มี หากแต่ยกระดับเพื่อเพิ่มคุณค่าในหลากหลายมิติ ดังการร่วมมือร่วมมือของคนในชุมชนที่แม้จะต่างวัยแต่ก็มีหัวใจที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งดวงเดียวกัน หรือแม้แต่การหาจุดต่างเพื่อสร้างจุดขายให้กับผ้าทอเดิม ๆ เกิดเป็นการค้นพบไอเดียใหม่ ๆ หรือแม้แต่การไม่ยอมจำนนต่ออำนาจภายนอก แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมอ่อนข้อบ้างเพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.บัญชา แก้วส่อง
ผู้ทรงคุณวุฒิ

อีกทั้งการทำโครงการฯ ร่วมกับ กสศ. ยังตอบโจทย์ที่ว่า **‘การศึกษา’** เป็นหัวใจสำคัญของการสร้างการเรียนรู้ และการหลุดออกจากวังวนของความยากจนด้วยการหันมาพัฒนาพื้นที่ตัวเอง **ศาสตราจารย์ สุรัชย์ หวันแก้ว ผู้ทรงคุณวุฒิ** กล่าวว่า

คำว่า **‘การเรียนรู้’** แต่ก่อนเราถือว่าเป็นเรื่องของนักเรียน เราไม่เคยนึกเลยว่าชุมชนเขามีการเรียนรู้ร่วมกัน จากที่เห็นเขาแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้วยการลุกขึ้นมาทำโดยไม่รอว่าใครจะนำวิธีแก้มากบอก แต่ทำไปด้วยกัน แล้วกล้าเริ่มบางอย่างด้วยกัน มันทำให้เราเห็นว่าตัวขับเคลื่อนจริง ๆ คือการเรียนรู้

การเรียนรู้ของสังคมชุมชนเป็นทางผ่านไปสู่การแก้ปัญหาที่เราเรียกว่า **‘เหลื่อมล้ำ’** เขาเดินหน้าไปด้วยชีวิตรูปธรรมของชาวบ้านท่ามกลางการเปิดโอกาสของ กสศ. ที่เข้ามาทำงานร่วมกับท้องถิ่นที่เขามีการริเริ่มโดยพลังคนรุ่นใหม่ ล้วนแต่เป็นโอกาสในการสร้างพลัง ประสานพลังรอบใหม่ของสังคม ที่ไม่ใช่การมารบหรือแบ่งพวกกันเพื่อจะเอาชนะ แต่รวมพลังเพื่อที่จะแสวงหาทางออกในสังคม

ซึ่ง กสศ. เองก็น่าจะได้ประโยชน์จากตัวอย่างรูปธรรมเล็ก ๆ เหล่านี้ เพื่อจะให้เห็นว่าถ้าเพียงนโยบายเอื้อให้ทุนในสิ่งที่มีความคิดริเริ่มแบบนี้ มันก็เป็นโอกาสที่ กสศ. จะได้สร้างสรรค์คุณค่าของงานที่ไม่ใช่แค่เม็ดเงิน แต่เป็นคุณค่าของการเพิ่มมูลค่าและทวีคูณของการทำงานในพื้นที่

**ศาสตราจารย์
สุรัชย์ หวันแก้ว**
ผู้ทรงคุณวุฒิ

นายภัทรະ คำพิทักษ์ อนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ และกรรมการบริหาร กสศ. ได้กล่าวถึงจุดหมายต่อไปของการเคลื่อนไหวในภาคที่ว่า ในภายหน้าเราควรสร้างโมเดลการเรียนรู้ที่เราค้นพบให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงและร่วมเรียนรู้ได้ ซึ่งก็ต้องรวมบทเรียนของความไม่สำเร็จเข้าไปด้วย ผมมองว่าโครงการที่งาม มันมีความสำเร็จของงานอยู่แล้ว แต่มันก็เหมือนกับต้นไม้ที่พอกิ่งขยายออกมา มันต้องต่อสู้กับภูมิอากาศ ต่อสู้กับตัวเอง มีการผลิแตก มีการขยายออกมา ซึ่งในการผลิแตกและขยายนี้เองมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวซ่อนอยู่ ดังนั้นบทเรียนของความไม่สำเร็จจึงสำคัญในฐานะที่จะเป็นแนวทางให้ผู้อื่นได้เรียนรู้และหาวิธีแก้ไข รวมถึงไม่เดินทางพลาด

นายภัทรະ คำพิทักษ์
อนุกรรมการส่งเสริมและ
พัฒนาเยาวชนและประชากร
วัยแรงงานนอกระบบ
และกรรมการบริหาร กสศ.

สุดท้ายแล้วการเรียนรู้ดูงานในแต่ละพื้นที่ทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ธรรมชาติไม่ได้คัดสรรผู้ที่เหมาะสมและแข็งแกร่งที่สุดให้อยู่รอด... ไม่มีผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะอยู่รอด แต่จิ๊กซอว์ทุกตัวล้วนมีความสำคัญ ตั้งแต่ระดับเล็กที่เรียกว่า **‘ชุมชน’** จนไปถึงหัวเรือใหญ่ระดับประเทศต้องหันมาประกอบร่างที่จะเรียนรู้ ปรับตัว และหันมาใช้พื้นที่กลางในการรับฟังเสียงกันและกัน เพื่อที่ทุกคนจะสามารถอยู่รอดและอยู่รวมกันได้

ฉะนั้นการทำงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำจึงควรให้ความสำคัญกับระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นแรงกระเพื่อมจากระดับล่างที่จะมาร่วมหาทิศทางการทำงานร่วมกันกับ กสศ. และจะเป็นตัวคูณในการทำงานเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มั่นคงและยั่งยืน รวมถึงสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับนโยบายของประเทศในการที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติได้

ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน

ดร.สมคิด แก้วทิพย์

ผู้จัดการโครงการทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ.

มุ่งเน้นการวางรากฐานการทำงานในการพัฒนาศักยภาพคนเล็กคนน้อยที่ชีวิตมีความยากลำบากให้มีรากฐานชีวิตที่มั่นคงและงดงามขึ้น เพื่อพัฒนาไปสู่การมีทั้งวิชาชีพ วิชาการ และวิชาชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเท่าเทียม **#ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ.** ดำเนินงานผ่านการค้นหารูปแบบ สร้างกระบวนการทางสังคมขึ้นใหม่ สู่การศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา และประชากรวัยแรงงานนอกระบบผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือผู้ด้อยโอกาส ให้ค้นพบศักยภาพ พึ่งพาตนเองได้ และยกระดับการทำงานเชิงระบบ ร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เช่น ภาครัฐ ภาคท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ

‘ศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมวิทยา’ พื้นที่ของโอกาสทางการศึกษาสู่ศูนย์กลางแห่งความรักและความหวังของชุมชน

“ประเด็นหนึ่งที่รัฐบาลไทยและพวกเราคนในวงการศึกษาต้องตระหนัก คือการหลังไหลเข้ามาของเด็ก เยาวชน และแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าในอนาคตพวกเขาจะเติบโตขึ้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองประเทศไทยในที่สุด ดังนั้น ‘การให้โอกาสทางการศึกษากับทุกคน’ ไม่ว่าจะคนไทยหรือไม่ใช่คนไทย หรือเป็นเด็กที่พลัดบ้านพลัดเมืองมาอยู่ประเทศเรานั้น เป็นเรื่องที่พิเศษและควรสนับสนุนอย่างมาก เมื่อเด็กกลุ่มหนึ่งได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ที่เหมาะสม เหมือนกับที่ ‘ศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมวิทยา’ ทำหน้าที่เป็นทั้งบ้านที่ปลอดภัย และเป็นโรงเรียนให้ความรู้และทักษะแก่เด็ก ๆ หล่อหลอมให้พวกเขาพัฒนาตัวเองได้อย่างเต็มศักยภาพ และเป็นแหล่งสร้างสรรคผลเมืองที่จะเติบโตขึ้นในประเทศไทยอย่างมีคุณภาพ” ศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ จิตระดับ กรรมการบริหาร กสศ. และประธานอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กล่าวตอนหนึ่งในงานวันเด็ก ณ ศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2567 ที่ผ่านมา จากการลงพื้นที่ร่วมศึกษาเรียนรู้การทำงาน ของหน่วยจัดการเรียนรู้เฉพาะกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาบริบทพื้นที่ชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยทีมหนุนเสริมวิชาการ โครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา กสศ.

ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ ยังได้กล่าวถึงการประกาศนโยบายของรัฐบาลในวันเด็กที่ผ่านมา ในการตั้งเป้า Zero Dropout คือ จะไม่มีเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาในประเทศนี้

โดยที่ กสศ. ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการทำข้อเสนอโยบายสำหรับแผนการขับเคลื่อนดังกล่าวด้วยว่ามีความสอดคล้องกับทิศทางการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมวิทยาเป็นอย่างยิ่ง ในการให้โอกาสแก่เด็กทุกคนได้ศึกษาเรียนรู้ ซึ่งพบว่าเด็กหลายคนในศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมฯ แห่งนี้ เริ่มมีเป้าหมายและความฝันในการพัฒนาตนเอง ทั้งการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา และด้านทักษะอาชีพต่าง ๆ ซึ่ง กสศ. จะร่วมเป็นกำลังที่เข้ามาสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพื่อทำให้ความใฝ่ฝัน จินตนาการ และความคิดความต้องการของเด็กทุกคน ไปสู่เป้าหมายในที่สุด

วัน(ของ)เด็กไร้สัม

6 ปีของการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมวิทยา (มูลนิธิกระเจกษา) ตำบลแม่ข่า อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ท่ามกลางหุบเขาซึ่งเป็นแหล่งปลูกส้มที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ห่างจากเขตแบ่งชายแดนพม่าประมาณ 25 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ อาทิ ไทใหญ่ ดารอั้ง และปะโอ มีความซับซ้อนทับซ้อนของปัญหาในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิในการเข้าถึงสวัสดิการต่าง ๆ โอกาสทางการศึกษา งบประมาณรายหัว รวมถึงสิทธิในการรักษาพยาบาล ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ไร้สัมฯ ต้องทำงานบนพื้นฐานชีวิตเด็กที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับข้อจำกัดของชีวิต ที่นี่จึงเป็นพื้นที่ที่ต้องการการโอบอุ้มแทบทุกมิติ และผลักดันทุกเรื่องเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเด็กเหล่านี้

โดยเริ่มจากการให้โอกาสทางการศึกษา เนื่องจากเด็กในพื้นที่นี้เริ่มหลุดจากระบบการศึกษา ตั้งแต่อายุ 12 ปีเท่านั้น เมื่ออายุ 13-14 ปี ก็จะเริ่มทำงานรับจ้างในไร่ส้มหรือสวนลำไยเพื่อช่วยเหลือครอบครัว

จากนักเรียน 60 คนในปีแรก สู่จำนวน 222 คนในปัจจุบัน และยังคงเพิ่มมากขึ้นทุกวัน เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยาได้กลายเป็นศูนย์กลางซึ่งรวมจิตใจและความหวังที่มอบโอกาสทางการศึกษาให้แก่ลูกหลานของผู้คนที่อพยพมาจากฝั่งพม่า หรือที่พวกเขา มักจะพูดกันว่า ‘ย้ายมาจากเมืองนอก’ เพื่อมาเป็นแรงงานในไร่ส้ม และส่วนหนึ่งอพยพเข้ามาเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในพม่า ดังนั้นการอพยพมาฝั่งไทยจึงเป็นแสงแห่งชีวิตสำหรับทุกคนในครอบครัวโดยเฉพาะลูกหลานของพวกเขา

‘ครูโอ๊ต’ หรือ นายวีระ อยู่รัมย์ ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยาและมูลนิธิกระจกเงา เล่าว่า ที่ศูนย์การเรียนรู้ฯ มีพ่อแม่พาลูกหลานมาฝากเข้าเรียนเกือบทุกวันและมีเด็กหายไปพร้อมกับการเคลื่อนย้ายของครอบครัวแรงงานไร่ส้มตลอดเวลา การที่พวกเขาจะเข้าถึงการศึกษาในประเทศไทยได้นั้นต้องพบกับอุปสรรค 3 เรื่องหลัก ๆ คือ 1. การสื่อสาร ซึ่งมีผลตั้งแต่การที่ผู้ปกครองจะฝากลูกเข้าเรียน การที่เด็กจะสื่อสารกับครูและเพื่อน 2. เด็กอายุเกินเกณฑ์ ซึ่งแม้โรงเรียนจะไม่ปิดกัน แต่จริง ๆ แล้วการเรียนรู้นั้นโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกออกแบบมาให้ยืดหยุ่นพอที่เด็กต่างวัยจะเรียนรู้อารมณ์กันได้ และ 3. เงินใช้ชีวิต ซึ่งเป็นโจทย์สำคัญของศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ เพราะอพยพเข้ามาอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ ซึ่งจะมีทั้งวัยผู้ใหญ่ไปจนถึงเด็กเล็ก ดังนั้นเมื่อพ่อแม่ไปทำงานในไร่ส้ม เด็กส่วนใหญ่ต้องเลี้ยงน้อง และยังคงต้องทำกับข้าวเช้า-เย็นไว้ให้ครอบครัวกิน ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ จึงให้เด็ก ๆ สามารถพาน้องมาเลี้ยงด้วยได้ เพื่อให้เขาได้มาเรียนหนังสือ

ตัวอย่างกรณีของ นายเมือง ลุงซอ หรือ น้องเมืองจ๋อม ผู้มีชื่อในวงการกาแฟที่เขาตั้งชื่อเองกับเพื่อน ๆ ว่า ‘MJ’ อายุ 15 ปี เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา ซึ่งตั้งแต่เด็กไม่เคยได้เรียนหนังสือเลยกระทั่งย้ายมาอยู่ประเทศไทยพร้อมกับครอบครัว และมีโอกาสได้เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา ตอนอายุ 12 ปี เรียนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และได้เลื่อนมาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในวัย 15 ปี ด้วยการทำข้อสอบและเทียบโอนประสบการณ์ในชีวิตจริงเข้ากับตัวชี้วัดทางการเรียนรู้

“ตอนอยู่พม่าได้ค่าแรงวันละ 5,000 จ๊ต หรือประมาณ 100 บาทไทย พอมายูที่นี่ พ่อกับแม่ได้ค่าแรงวันละ 200 กว่าบาท และถ้าครอบครัวไม่ย้ายมาจากเมืองนอก ผมก็คงโดนเกณฑ์เป็นทหารไปรบในพม่า พอย้ายมาประเทศไทยถ้าไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนที่นี่ ตอนนี้ก็คงเดินตามรอยพ่อแม่เป็นแรงงานรับจ้างในไร่ส้มเหมือนกับหลายคนที่ย้ายมาตอนที่อายุเกินเกณฑ์ที่จะเรียนชั้นประถมศึกษาที่นี่ได้แล้ว” นายเมืองกล่าวในช่วงพักมือหลังจากทำหน้าที่บาริสต้าเสิร์ฟกาแฟให้กับลูกค้ากลุ่มหนึ่งเสร็จแล้ว โดยเขาได้มีโอกาสฝึกฝนทักษะอาชีพบาริสต้า ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพทักษะชีวิตทักษะอาชีพ เพื่อเยาวชนนอกระบบการศึกษา ภายใต้การสนับสนุนโครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา กสศ.

“ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา ได้กลายเป็นศูนย์กลางซึ่งรวมจิตใจและความหวังที่มอบโอกาสทางการศึกษาให้แก่ลูกหลานของผู้คนที่อพยพมาจากฝั่งพม่า”

นายวีระ อยู่รัมย์
ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา
และมูลนิธิกระจกเงา

เฉกเช่น นายทองชอบ ลุงอ่องคำ ซึ่งกำลังจะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในวัย 16 ปี เล่าว่า การเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ สนุกมาก ครูสอนให้เราเห็นทางเลือกอาชีพที่หลากหลาย ได้เล่นดนตรีด้วยชอบที่สุดคือเบส และล่าสุดที่ได้เข้าร่วมเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ในโครงการพัฒนาศักยภาพทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ ที่ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ ได้รับการสนับสนุนจาก กสศ. ทำให้ผมกลายเป็นช่างตัดผมประจำโรงเรียนไปแล้ว รับจ้างตัดผมเวลาพักกลางวันหรือเลิกเรียน ค่าบริการเด็ก 20 บาท ผู้ใหญ่ 30 บาท ตอนนี้มีประสบการณ์ตัดผมมากกว่า 30 หัว และยังมีผู้ใหญ่ในไร่ส้มมาใช้บริการด้วย ปัจจุบันผมสามารถเรียนไปด้วยและหาเงินจากการรับจ้างตัดผมไปด้วย จากเมื่อก่อนถ้าอยากได้เงินต้องไปรับจ้างแบกส้มในสวนอย่างเดียว ไม่มีทางเลือกอื่น

Education for All

ทั้งนี้ ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยาเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชน จัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น คล่องตัว เพื่อตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนและบริบทพื้นที่ ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน กลายเป็นพื้นที่รองรับเด็กที่ตกหล่นจากการศึกษาไทย ซึ่งเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์เป็นลูกหลานของแรงงานไร้สัมที่อพยพมาจากพม่า ดำเนินการด้วยวิธีระดมทุนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นอาคาร อุปกรณ์การเรียน อุปกรณ์เสริมทักษะต่าง ๆ อาหารกลางวันเด็ก ตลอดจนเงินเดือนครู

ครูสายลม หรือ นายพลวัฒน์ ล้วนศรี รองผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา และผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาศักยภาพทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ เพื่อเยาวชนนอกระบบการศึกษา กล่าวว่า ครูในศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างอิสระผ่านรูปแบบ Project-based Learning (PBL : การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน) บูรณาการสาระวิชาต่าง ๆ เข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะความรู้และทักษะชีวิตคู่กันไป เน้นจุดประกายให้เด็กมองเห็นช่องทางของอาชีพที่หลากหลายเชื่อมโยงความรู้ที่เรียนในศูนย์การเรียนรู้ฯ ไปสู่การใช้ประโยชน์ได้จริงในบริบทชีวิตพวกเขา เพราะเด็กและผู้ปกครองหลายคนเริ่มเกิดคำถามว่า “เรียนไปแล้วทำอะไรต่อได้” การสนับสนุนจาก กสศ. จึงเป็นจิ๊กซอว์ชิ้นหนึ่งที่จะเข้ามาเติมเต็มกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ในศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ เรื่องของอาชีพและการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการให้เกิดขึ้นได้จริงและเป็นรูปธรรม และจะมีการเชื่อมโยงเครือข่ายวิทยาลัการอาชีพวางเข้ามาร่วมสนับสนุนให้เกิดมิติ Learn to Earn หรือเรียนด้วยการทำงานด้วยขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ ต่อไปในอนาคต

นายพลวัฒน์ ล้วนศรี
รองผู้อำนวยการ
ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา
และผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาศักยภาพทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ
เพื่อเยาวชนนอกระบบการศึกษา

“ครูในศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างอิสระผ่านรูปแบบ Project-based Learning (PBL: การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน) บูรณาการสาระวิชาต่าง ๆ เข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะความรู้และทักษะชีวิตคู่กันไป เน้นจุดประกายให้เด็กมองเห็นช่องทางของอาชีพที่หลากหลาย เชื่อมโยงความรู้ที่เรียนไปสู่การใช้ประโยชน์ได้จริงในบริบทชีวิต”

นอกจากนี้ สิ่งสำคัญในบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา คือ การพยายามทำเรื่องการเทียบโอนประสบการณ์ เนื่องจากมีเด็กอายุเกินเกณฑ์เข้ามาเรียนจำนวนมาก ดังนั้นการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นจะตอบโจทย์เรื่องนี้ได้ ซึ่งปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยาร่วมเป็นเครือข่ายกับศูนย์การเรียนรู้พัฒนาเด็กและเยาวชน (CYF) โดยสามารถออกวุฒิการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาให้แก่ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดนครพนม อีกทั้งศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ กำลังเชื่อมโยงเรื่องโรงเรียนมือถือ (Mobile School) เพื่อให้เด็กได้เรียนต่อจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อีกด้วย

“เด็กที่ศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มฯ 27 คน กำลังจะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หากเราไม่มีชั้นมัธยมศึกษาารรองรับแน่นอนว่าเด็กส่วนใหญ่คงไม่ได้เรียนต่อแน่นอน ไม่ว่าจะด้วยความยากจน หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิต ดังนั้นการพยายามผลักดันต่อให้พวกเขาได้เรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นสิ่งที่พวกเราครูไร่ส้มต้องทำให้สำเร็จ เพราะอย่างน้อยถ้าเขาจบด้วยวุฒิการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็สามารรถออกไปสมัครงาน หรือเรียนต่อได้ง่ายขึ้น” ครูสายลม กล่าว

“เด็กที่เรียนที่นี้มีมักจะพูดว่าเรียนที่นี่ดีเพราะไม่มีค่าใช้จ่าย พ่อแม่สบายใจ ครูไม่ตีเด็ก มาเรียนที่นี้มีข้าวกลางวันกิน ได้ทำกิจกรรมมากมาย ได้มีเพื่อน เป็นตัวของตัวเอง และที่สำคัญเป็นช่วงเวลาเกือบ 8 ชั่วโมงต่อวันที่ทำให้เขาได้ออกมาจากวังวนของสารเคมีในไร่ส้ม”

จากถ้อยคำที่ครูสายลมกล่าวไว้นั้นไม่เกินจริง เพราะในวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้เด็ก ๆ หลายคนสะท้อนว่า หากที่นี่ไม่มีชั้นมัธยมศึกษาให้เรียนต่อ เมื่อพวกเขาเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วยังคงไม่รู้จะไปเรียนที่ไหน ตัวเลือกต่อไปของชีวิตถ้าไม่กลับไปรับจ้างในไร่ส้มเหมือนพ่อกับแม่ก็คงเข้าไปหางานทำในเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นพนักงานเสิร์ฟที่ร้านอาหารหรือพนักงานปั้มน้ำมัน ทั้งที่ในใจลึก ๆ บางคนมีฝันอยากเป็นครู และหลายคนมีฝันอยากใช้ทักษะความรู้ที่เรียนมาในการประกอบอาชีพ เช่น ช่างยนต์ ช่างเสริมสวย หรือเปิดร้านกาแฟ

ประการสุดท้ายคือ ภาพชัดเจนในงานวันเด็กที่ผ่านมาของศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา มีเด็กและผู้ปกครองกว่า 1,200 คนมาร่วมงานอย่างหนาแน่น เป็นเครื่องหมายการันตีว่าผู้คนที่นี่รักศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นพื้นที่เล็ก ๆ แห่งโอกาสในการเรียนรู้ของลูกหลานพวกเขามากแค่ไหน เด็กที่เรียนที่นี้มีมักจะพูดว่าเรียนที่นี่ดีเพราะไม่มีค่าใช้จ่าย พ่อแม่สบายใจ ครูไม่ตีเด็ก มาเรียนที่นี้มีข้าวกลางวันกิน ได้ทำกิจกรรมมากมาย ได้มีเพื่อน เป็นตัวของตัวเอง และที่สำคัญเป็นช่วงเวลาเกือบ 8 ชั่วโมงต่อวันที่ทำให้เขาได้ออกมาจากวังวนของสารเคมีในไร่ส้มซึ่งเป็นบ้านที่อยู่อาศัยของพวกเขา ดังนั้นเมื่อเด็กทุกคนรักที่นี่เขาก็จะเติบโตขึ้นไปเป็นพลเมืองที่รักประเทศด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้สิ่งที่ กสศ. ต้องร่วมพัฒนาต่อไปคือ การผลักดัน “ศูนย์การเรียนรู้” เพื่อสร้างการยอมรับ และเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เพิ่มทางเลือกในการศึกษา ปกป้องเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษาซ้ำ โดยร่วมกับ 1 โรงเรียน 3 ระบบ โรงเรียนมือถือ (Mobile School) และโรงเรียนนวัตกรรมชุมชน ที่ยกระดับจากโรงเรียนขนาดเล็ก ตามโจทย์ยุทธศาสตร์ กสศ. การผลักดันเรื่องเงินอุดหนุน โดยทำงานร่วมบนฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงข้อมูลทะเบียนนักเรียนรายบุคคลเพื่อค้นหาเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา ตามนโยบายของรัฐบาลในเรื่อง Zero Dropout ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มวิทยา และศูนย์การเรียนรู้ 7 แห่ง ภายใต้โครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา กสศ. จะร่วมเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญร่วมกับ กสศ. เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา

รศ.ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ผู้จัดการโครงการทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา กสศ.

มุ่งเน้นการออกแบบการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง เพราะจุดเริ่มต้นที่ดีของการเรียนรู้ คือ ผู้เรียนได้เลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนเอง ดังนั้นเพื่อร่วมเป็นกำลังในการขับเคลื่อนและพัฒนาการศึกษาที่สามารถตอบโจทย์ชีวิตของเยาวชนนอกระบบการศึกษา #ทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา กสศ. จึงออกแบบให้หน่วยจัดการเรียนรู้เป็นคานาจัดสำคัญ ที่จะเข้ามาร่วม

ทำหน้าที่เป็น Change Agent ร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในระดับพื้นที่ ให้เป็นการศึกษาทางเลือกที่ตอบโจทย์ชีวิตเจือใจ และสถานภาพของเยาวชนนอกระบบการศึกษามากที่สุด

THE MOVEMENT+

จังหวัดสุรินทร์ ‘ขับเคลื่อนงานแบบองค์รวม’ เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบโจทย์ชีวิต

เป็นเวลากว่า 4 ปีแล้ว ที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่ตำบลหนองสนธิจนสามารถพลิกพื้นที่พื้นที่เกษตรกรรมที่เต็มไปด้วยสารเคมีเข้มข้นให้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการส่งเสริมการปลูกผักอินทรีย์อย่างจริงจัง จนได้รับการรับรองมาตรฐาน Organic Thailand ภายในเวลา 1 ปี ทั้งยังสามารถขยายตลาดไปยังโรงเรียน และ Tops Market จนสามารถรวมคนในชุมชนจัดตั้งเป็นกลุ่ม ‘สหกรณ์การเกษตรพืชผักอินทรีย์หนองสนธิจำกัด’ ที่กลายเป็นต้นแบบของการสร้างและการจัดการผลผลิตที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และกำลังจะพัฒนาเป็น ‘แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร’ รวมถึงการเป็น ‘ศูนย์การเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์’ และได้รับการยกระดับขึ้นเป็น ‘หนองสนธิโมเดล’ เป็นพื้นที่กลางที่คนทุกช่วงวัยทั้งในและนอกพื้นที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน

ตลอดระยะเวลา 4 ปีของการขับเคลื่อนงาน อบต.หนองสนธิ สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชน กระทั่งมีแบรนด์สินค้าภายใต้ชื่อ ‘สหกรณ์การเกษตรพืชผักอินทรีย์หนองสนธิจำกัด’ แต่กลับพบว่า ในพื้นที่ตำบลหนองสนธิยังมีเด็กและเยาวชนจำนวนมากที่ไม่ค่อยที่หลุดออกจากระบบการศึกษากลางคัน เป็นจำนวนมาก เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว อบต.หนองสนธิได้มีการพัฒนา ‘การจัดการระบบการศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต’ เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยนำ “ชุดความรู้” จากการทำงาน 4 ปีที่ผ่านมาไปขยายผลสู่ระดับอำเภอและภาคีเครือข่ายจังหวัดสุรินทร์ มีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานใน 5 ประเด็น คือ 1. การออกกำลังกาย 2. อาหารปลอดภัย 3. อุบัติเหตุ 4. ยาเสพติด 5. เด็กและเยาวชน ในการสร้างรูปแบบการทำงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ทั้งนี้ ในวันที่ 25 มกราคม 2567 อบต.หนองสนธิ ได้จัดให้มีพิธีลงนามความร่วมมือเพื่อร่วมกันจัดการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตคนทุกช่วงวัย ผ่านเวทีสร้างความร่วมมือการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับอำเภอจอมพระร่วมกับภาคีเครือข่ายจังหวัดสุรินทร์ และเวทีลงนามความร่วมมือขับเคลื่อนระบบการศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต โดยหน่วยงานที่ร่วมลงนามความร่วมมือประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ องค์การบริหารส่วนตำบลจอมพระ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองสิงห์ องค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสุข องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านผือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านลุ่มระวี เทศบาลตำบลจอมพระ เทศบาลตำบลกระหาด เทศบาลตำบลบุแกรง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อำเภอจอมพระ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจอมพระ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอจอมพระ สำนักงานเกษตรอำเภอจอมพระ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอจอมพระ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอจอมพระ โรงเรียนหนองสนนวิทยา และสถาบันยุวโพธิชน

เชื่อมโยงภาคีร่วมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ 'การเรียนรู้ที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต'

ผลจากการทำงานต่อเนื่อง 4 ปี วันนี้ อบต.หนองสนธิ และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น อบต.จอมพระ โรงเรียนหนองสนนวิทยา และสถาบันยุวโพธิชน ร่วมกันขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ระบบการศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต

นายสมเกียรติ สาระ หัวหน้าสำนักปลัด อบต. หนองสนธิ กล่าวว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับคนในพื้นที่ มีหน้าที่และบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้ประชาชนในท้องถิ่น เป็นผู้รู้ข้อมูลและปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ อบต.หนองสนธิ จึงได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้และสนับสนุนให้แต่ละโรงเรียนจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนในระดับชั้นต่าง ๆ ดังนี้

- **การจัดการศึกษาสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา** หลักสูตรการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เด็กนำกลับไปใช้ในชีวิตประจำวันร่วมกับครอบครัว
- **การจัดการศึกษาสำหรับเด็กชั้นมัธยมศึกษา** ดำเนินงานร่วมกับโรงเรียนหนองสนนวิทยাজัดทำแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนและประชาชนทั่วไป อาทิ หลักสูตรการปลูกไม้กิมซุง หลักสูตรการเลี้ยงวัว รวมถึงส่งเสริมการเรียนรู้ตามความต้องการ เช่น ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น
- **การจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา** ใช้กลไกผู้ใหญ่ใจดีจิตอาสา 13 กลุ่มงาน ขับเคลื่อนการทำงานเพื่อดูแลและพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้เข้าถึงการเรียนรู้ทักษะอาชีพที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน สำหรับเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากการศึกษากลางคัน ได้มีการประสานงานกับสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ในพื้นที่ผลักดันให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้จบการศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้ตามความต้องการและถนัด
- **การจัดการศึกษาสำหรับคนทุกช่วงวัย** อบต.หนองสนธิ ได้จัดการเรียนรู้ด้านอาชีพเพื่อให้คนมีอาชีพและมีงานทำ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ โดยมีการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจ และส่งเสริมให้คนในชุมชนยกระดับเป็นวิทยากรหรือผู้รู้ถ่ายทอดความรู้ให้ทุกคนในและนอกชุมชน

นายสมเกียรติ สาระ
หัวหน้าสำนักปลัด อบต. หนองสนธิ

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด อปท. จะต้องรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเองว่าตนเองมีอำนาจในการจัดการศึกษาในรูปแบบของตนเอง ที่สอดคล้องและตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงมีหน้าที่เป็นผู้ประสานและเชื่อมงานสู่ภาพใหญ่ในระดับอำเภอหรือจังหวัดต่อไปได้ในอนาคต เหมือนดังอบต.หนองสนธิ”

นางวราภรณ์ หลวงมณี ผู้อำนวยการสถาบันยุวโพธิชน กล่าวว่า การทำงานกับเด็ก ‘หัวใจ’ สำคัญคือ การทำให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยที่เขาไว้วางใจสามารถพูดคุยปัญหาที่แท้จริงหรือความต้องการลึก ๆ ของเขาได้ โดยผู้ใหญ่ต้องพร้อมที่จะรับฟังเด็กจริง ๆ ไม่เร่งหาคำตอบไม่เร่งที่จะสอน ไม่เร่งให้ความรู้ แต่ฟังเขาอย่างเข้าใจ แล้วก็สะท้อนสิ่งที่เขาพูด ให้เขารู้สึกไว้วางใจเราได้ นี่จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญ และสามารถพัฒนาเด็กได้

จากประสบการณ์การทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และผู้ปกครองที่ตำบลหนองสนธิมาหลายปี คนในพื้นที่นี้ใช้ฐานสติปัญญาในการแสวงหาความรู้ ใคร่ครวญกับงานที่ตนเองทำ ซึ่งเป็นบทพิสูจน์ว่าการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของมนุษย์ หากเขาสามารถเข้าถึงศักยภาพที่มีอยู่เขาจะนำศักยภาพนั้นออกมาใช้ชุมชนสังคมต่อไปได้

ขณะที่นางธัญธรณ์ พจนะแก้ว ครูศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ตำบลหนองสนธิ กล่าวว่า สกร. ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาตามนโยบายของ สกร. ให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ระดับประถมศึกษาไปจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพื่อให้เด็กได้รับวุฒิการศึกษาสำหรับใช้ศึกษาต่อหรือทำงาน นอกจากนี้ยังจัดการศึกษาต่อเนื่องเพื่อพัฒนาเด็กนอกระบบ ผู้ปกครองและประชาชนที่มีความสนใจที่จะมาเรียนรู้ โดย สกร. จะใช้พันธกิจของ สกร. เข้าไปเชื่อมร้อยกับนโยบายของชุมชน อบต. และหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทในพื้นที่เพื่อให้เด็กเยาวชนได้รับการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิต ซึ่งโจทย์ที่ สกร. ให้ความสำคัญคือ ทำอย่างไรให้เด็กที่อยู่ในพื้นที่อยู่ได้อย่างมีความสุข มีอาชีพ มีรายได้ การทำงานกับเด็กสิ่งสำคัญคือ เราต้องได้ใจเด็กก่อน และต้องทำด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครูของผู้ที่เข้าถึงเด็กด้วยความบริสุทธิ์ใจ เหมือนที่ตำบลหนองสนธิขับเคลื่อนงานได้ เพราะได้คนที่มีใจและมีจิตอาสาเข้ามาทำงาน

“เราไม่ได้ทำงานแค่ตำบลหนองสนธิ แต่เราร้อยกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ พชอ.อำเภอ ที่มีท้องถิ่นอำเภอเป็นแกนหลัก และท้องถิ่นอำเภอก็ไปเชื่อมร้อยกับ อบจ. เพราะหลักคิดของ สกร. คือ บูรณาการงานของแต่ละหน่วยงานให้เป็นเนื้อเดียวกัน

ทำอย่างไรที่หน่วยงานภาครัฐ ท้องที่ ท้องถิ่น จะเชื่อมร้อยงานไปด้วยกันได้ เหมือนเช่น อบต.หนองสนธิที่สามารถใช้เรื่องเกษตรอินทรีย์สร้างการมีส่วนร่วมของคนในตำบลได้”

นายชำนาญ เกตุโสระ ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองสนธิวิทยา กล่าวว่า ผ่านมา อบจ.สุรินทร์ อบต. หนองสนธิ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน คนในชุมชน และผู้ปกครอง ล้วนมีส่วนร่วมในการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนในพื้นที่ โดยเฉพาะ อบต.หนองสนธิที่มีจุดเด่นเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งโรงเรียนได้มีการเชื่อมต่อกับ อบต.ให้นักเรียนในโรงเรียนได้มาฝึกทักษะอาชีพที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ แล้วยังมีการส่งเสริมด้านอาชีพ เช่น โครงการ 1 ไร่ 1 แสน โครงการเศรษฐกิจพอเพียง โครงการปลูกไผ่กิมชุง ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ยังจัดตั้งบริษัทสร้างการดีเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกการเป็นผู้ประกอบการเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนมีทางเลือกในการเรียนรู้เพื่ออนาคตของตนเอง

นางวราภรณ์ กล่าวถึงสภาพปัญหาที่อุปถัมภ์กล่าวว่า “การเลี้ยงเด็กคนหนึ่งให้โตต้องอาศัยคนทั้งชุมชน” ซึ่ง อบต.หนองสนธิ ทำให้เห็นได้จริง ๆ เพราะหนองสนธิมีการทำงานทั้งกับตัวเด็กโดยตรง และทำงานกับผู้ใหญ่ใจดี ซึ่งทีมผู้ใหญ่ใจดีของที่นี่มีตั้งแต่นายก อบต. ที่เป็นคนที่ใกล้ชิดกับเด็ก รวมถึงองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ แต่สิ่งหนึ่งที่คิดว่าเป็นสิ่งสำคัญ ก็คือ การมีเครื่องมือที่จะทำงานกับเด็กที่ทันสมัย ปัจจุบันโลกเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เด็กก็เปลี่ยนเร็ว ซึ่งคนทำงานที่หนองสนธิก็มีการเติมเครื่องมือใหม่อยู่เสมอเพื่อให้เหมาะสมกับนิเวศการเรียนรู้ของเด็ก

“เด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะเด็กที่เรียนชั้น ม. 2 หรือ ม.3 เรายังไม่ได้มีโอกาสมีอาชีพ การที่เราจับเขามาฝึกทักษะอาชีพ มันจะไม่ยั่งยืน เราต้องทำให้เขามองเห็นทางเลือกที่หลากหลาย เคยเจอเด็กนอกระบบหลายคนที่รอดมาได้เพราะเขามีทักษะที่หลากหลายและสนุกไปกับการเรียนรู้คือสิ่งสำคัญที่สุด เรื่องการมีอาชีพมีรายได้อาจเป็นเรื่องรองสำหรับเด็กกลุ่มนี้ เพราะการที่เราได้ใช้ชีวิตแม้ว่ามันอาจจะไม่ใช่ความสำเร็จแบบที่สังคมนิยามให้ แต่ทุกอย่างที่เขาทำมันมีคุณค่าและความหมายกับชีวิตของเขาได้ แต่ทั้งหมดต้องมีผู้ใหญ่คอยประคับประคอง ถ้าทำได้เขาก็รอด”

กล่าวได้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของตำบลหนองสนธิไม่ใช่งานของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นงานของทุกคน และคำว่าชุมชนของที่นี่ไม่ได้หมายถึงอาณาเขตของหมู่บ้าน แต่คือชุมชนที่ทุกภาคส่วนร่วมกันสร้างเงื่อนไขและสร้างโอกาสในการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

เชื่อมโยงหน่วยงานสู่การจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม

นอกจากเชื่อมโยงคนทำงานในพื้นที่ อบต.หนองสนธิยังมีจุดหมายสำคัญคือ การมองหาแนวทางการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้ทางเลือกโดยใช้ทุนของพื้นที่เป็นฐาน โดยนำเสนอตัวอย่างการจัดเรียนรู้ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เพื่อหาจุดร่วมที่นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ทางเลือกสำหรับคนสุรินทร์ในอนาคต

นายสมจิตร์ นามสว่าง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ กล่าวว่า อบต.มีภารกิจหน้าที่หนึ่งที่สำคัญคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน แต่จะให้ความสำคัญกับเด็กเยาวชนนอกระบบก่อน เนื่องจากมองว่าเด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กกลุ่มเสี่ยง หากไม่เร่งแก้ไขจะเกิดปัญหาตามมามากมาย โดยจัดกิจกรรมสร้างแรงบันดาลใจเพื่อให้เขาค้นหาตัวเองให้เจอ รู้ว่าชอบไม่ชอบอะไร เช่น หากเขาสนใจประกอบอาชีพซ่อมจักรยานยนต์ก็หาร้านซ่อมจักรยานยนต์ในตำบลให้เขาได้ไปเรียนรู้ หรือหากเขาสนใจเรื่องเลี้ยงไก่ เรื่องเกษตรอินทรีย์ก็หาช่องทางให้เขาไปเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิตเขาจริง ๆ โดยมีผู้ใหญ่ในชุมชนและ อบต. สนับสนุนการทำงานกับเด็กนอกระบบ เราต้องพยายามเป็นคนในครอบครัวของเขาเพื่อลดช่องว่าง ลดความห่างให้น้อยที่สุด

นางทัศนีย์ มูลขุนทด ท้องถิ่นอำเภอจอมพระ กล่าวถึงบทบาทของท้องถิ่นในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนว่า นายอำเภอจอมพระมีนโยบาย “6 ตี 4 ONE” 6 ตี คือ คนดี สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี คุณภาพชีวิตดี สังคมดี และรายได้ดี ส่วน 4 ONE คือ 1 Data ข้อมูลเป็นหนึ่งเดียว 1 Plan มีแผนเป็นหนึ่งเดียว 1 Team การทำงานเป็นหนึ่งเดียวกัน และหัวใจของจอมพระเป็นหนึ่งเดียว ที่นำไปสู่นโยบายตำบลมั่นคงยั่งยืน โดยการสำรวจข้อมูลของเด็กกลุ่มเปราะบางเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ด้วยการสนับสนุนทุนการศึกษา ทุนทำโครงการ และส่งเสริมการฝึกทักษะอาชีพร่วมกับ อบต. ในพื้นที่ สำหรับการเชื่อมโยงการทำงานทั้งในระดับอำเภอ จะเกิดขึ้นได้จริง อบต. ทุกแห่งจะต้องสนับสนุนการทำกิจกรรมเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น โดยอาจจะมาเรียนรู้ที่ อบต.หนองสนธิก็ได้ เชื่อว่าถ้าทุก อบต. ทำได้เหมือนหนองสนธิ การขับเคลื่อนงานพัฒนาเด็กและเยาวชนของอำเภอจอมพระก็จะเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

นางสาวเพียง นิจิตตะโล ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า อบจ.สุรินทร์ขับเคลื่อนงานการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่มาตั้งแต่ปี 2562 โดยใช้กลไกทำงาน 3 ระดับ คือ ระดับจังหวัด เรียกว่า คณะกรรมการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ระดับจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นเลขาฯ ระดับอำเภอมีนายอำเภอเป็นประธาน ท้องถิ่นอำเภอเป็นฝ่ายเลขาฯ ระดับพื้นที่มีนายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นประธาน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหรือปลัดเทศบาลเป็นฝ่ายเลขาฯ ตามโครงสร้างการทำงาน รวมถึงพ่อแม่ผู้ปกครอง ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยจัดการศึกษา หน่วยสนับสนุนการศึกษา และมูลนิธิภาคเอกชน โดยใช้พื้นที่อำเภอจอมพระเป็นพื้นที่นำร่อง ซึ่งพบว่าการมีกลไกระดับอำเภอ ทำให้การทำงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นง่ายขึ้น ท้องถิ่นเป็นกลไกที่ช่วยติดตาม ดูแล อบต. ให้ทำได้เร็วและง่ายขึ้น

“การเรียนรู้หรือการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและตอบโจทย์ เป็นเรื่องของคนในครอบครัว ชุมชน สังคมต้องช่วยกันดูแลเพื่อโอบล้อมเด็กและเยาวชนในชุมชน ไม่ใช่เพียงความรับผิดชอบของใครเพียงคนหนึ่ง ฐานที่เข้มแข็งเกิดจากชุมชนที่เข้มแข็ง หากอยากให้เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาและเกิดพื้นที่เรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิตเขาจริง ๆ นิเวศแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะต้องให้คนในครอบครัว ชุมชน สังคม ร่วมกันทำความเข้าใจ ลูกหลานในชุมชนอย่างแท้จริง”

“การทำงานร่วมกันในครั้งนี้ก็เปรียบเสมือนการทอผ้าผืนหนึ่งที่ต้องมีทั้งลายขวางและลายตั้ง มีทั้งเส้นยืนและเส้นนอน ซึ่งเส้นยืนมาจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมาในแนวตั้งอย่างเคร่งครัด ในกฎและระเบียบ แต่สำหรับ กสศ. หรือหน่วยงานภาคประชาสังคมเปรียบเสมือนเส้นนอนที่มีความยืดหยุ่นและหนุนเสริมด้วยความเข้าใจ ขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่ อบจ. ไปจนถึง อบต. ก็เหมือนคนที่ผูกดอกขึ้นมา คือการจะทำให้ผ้าทอผืนนี้สวยงามเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับ การทอและร้อยเรียงเชื่อมต่อให้สวยงาม”

“อบจ. สุรินทร์มีต้นทุนในพื้นที่หลายอย่าง ทั้งทุนทางสังคม ทุนด้านการเงิน ทุนด้านโอกาส และที่สำคัญคือ มีต้นทุนการทำงานในโครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่มีเครื่องมือพัฒนาเด็กและเยาวชน คือ แผนพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ มี อบจ. สุรินทร์เป็นฝ่ายเลขา และมีวิสัยทัศน์คือ พัฒนาเด็กเยาวชนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีงานทำ โดยชักชวน อบต. พัฒนารูปแบบการทำงานร่วมกัน เพราะเห็นว่า อบต. เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา”

นายภัทร คำพิทักษ์ อนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ และ กรรมการบริหาร กสศ. กล่าวว่า จังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่ กสศ. ได้มีโอกาสเข้ามาสนับสนุนการทำงานหลายโครงการ อาทิ โครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ โครงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โครงการโรงเรียนพัฒนาตนเอง โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง ซึ่งแต่ละโครงการต้องใช้บุคลากรซึ่งเป็นคนในพื้นที่จำนวนมาก แต่ละท่านล้วนเป็นบุคคลคุณภาพที่มีจิตอาสา มีความต้องการอยากเห็นจังหวัดสุรินทร์พัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งของคนจังหวัดสุรินทร์ที่พยายามลุกขึ้นมาทำงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดตนเอง

“หนองสนธิเปรียบเสมือนแหวนเพชรเรือนยอดที่มีฐานเข้มแข็ง เปล่งประกาย สาดส่องอย่างงดงาม ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด อบต. จะต้องรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเองว่า ตนเองมีอำนาจในการจัดการศึกษาในรูปแบบของตนเอง ที่สอดคล้องและตอบโจทย์ ความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงมีหน้าที่เป็นผู้ประสานและเชื่อมงานสู่ ภาวใหญ่ในระดับอำเภอหรือจังหวัดต่อไปในอนาคต เหมือนดั่ง อบต. หนองสนธิ”

บทบาทและหน้าที่การทำงานร่วมกันในครั้งนี้นับเปรียบเสมือนการทอผ้าผืนหนึ่ง ที่ต้องมีทั้งลายขวางและลายตั้ง มีทั้งเส้นยืนและเส้นนอน ซึ่งเส้นยืนคือหน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะ เป็นกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม ซึ่งมาในแนวตั้งอย่างเคร่งครัดในกฎและระเบียบ แต่สำหรับ กสศ. หรือหน่วยงานภาคประชาสังคมเปรียบเสมือนเส้นนอนที่มีความยืดหยุ่น และหนุนเสริมด้วยความเข้าใจ ขณะเดียวกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่ อบจ. ลงไป จนถึง อบต. ก็เหมือนคนที่ผูกดอกขึ้นมาคือการจะทำให้ผ้าทอผืนนี้สวยงามเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับ การทอและร้อยเรียงเชื่อมต่อให้สวยงาม

ทั้งนี้จังหวัดสุรินทร์มีทุนอยู่มากมาย โดยเฉพาะทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีศักยภาพ มีการขับเคลื่อนงานในภาพใหญ่ของจังหวัดที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษา ซึ่งเป็นเป้าหมายเดียวกับ กสศ. ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์ กสศ. มีการสนับสนุนการดำเนินงานอยู่หลายโครงการ วันนี้เราจึงอยากจะเชื่อมร้อยงานทุกโครงการในจังหวัด ซึ่งจริง ๆ มีจุดเชื่อมต่อกันได้ เช่น โครงการจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดทำเรื่องแม่วัยใส เรื่องเด็กนอกระบบ บางโครงการทำงานกับครู และเด็กในระบบ บางโครงการทำเรื่องพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรวัยแรงงาน ทำอย่างไรจังหวัดสุรินทร์จึงจะขับเคลื่อนงานได้อย่างเป็นองค์รวม

“พิธีลงนามความร่วมมือในวันนี้คือคำตอบ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนี้เป็นสิ่งที่พิเศษมาก ถ้าเราสามารถทำงานกันทั้งระบบได้ทั้งจังหวัดแล้วร่วมมือกันทำงานตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ลงมาถึงองค์การบริหารส่วนตำบล ไปถึงกำนันผู้ใหญ่บ้าน และคนในชุมชน ผมคิดว่าพวกเราทั้งหมดจะเป็นคนสามารถเปลี่ยนประวัติศาสตร์เรื่อง การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบโจทย์ชีวิตได้ โดยที่ กสศ. เป็นเพียงผู้อยู่เบื้องหลังและคอยเอื้ออำนวยเท่านั้น และหวังว่า ‘แสงแห่งความสำเร็จ’ ที่พวกเรากำลังจะมาร่วมกันจะกลายเป็น ‘แรงบันดาลใจ’ เป็นตัวอย่างของการเรียนรู้แก่ชุมชนอื่น ๆ ซึ่งเป็นงานสำคัญของ กสศ. ที่ต้องการทำให้ประชาชนมีทั้งความเข้มแข็งและมีความรู้ที่ไม่เพียงแต่ ทำให้ชุมชนของเราดีขึ้น แต่จะเป็นตัวอย่างที่จะทำให้บ้านเมืองของเราเข้มแข็ง”

ขยับขยายการทำงาน สร้างชีวิตที่แตกต่างให้เด็กและเยาวชน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ แก้วส่อง ผู้ทรงคุณวุฒิ กสศ. กล่าวว่า สิ่งทีคนในจังหวัดสุรินทร์กำลังทำอยู่ คือ การทำงานจากเรื่องเล็ก ๆ เพื่อส่งผลกระทบไปถึงเรื่องใหญ่ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนช่วยกันหนุนเสริม เติมเต็มเพื่อร่วมกันจัดการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิต ดังเช่น อบต.หนองสนธิ ที่ได้ทำงานกับคนข้างบน หากแต่เป็นการทำงานกับชาวบ้าน ที่กลายเป็นพื้นที่กลางที่โยงใยวิถีชีวิต วัฒนธรรม ธรรมชาติ และผู้คนทุกช่วงวัยเข้าด้วยกัน

“การเรียนรู้หรือการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและตอบโจทย์ก็เช่นกัน เป็นเรื่องทีคนในครอบครัว ชุมชน สังคมต้องช่วยกันดูแล เพื่อโอบล้อมเด็กและเยาวชนในชุมชน ไม่ใช่ความรับผิดชอบของใครเพียงคนเดียว สถานทีเข้มแข็งเกิดจากชุมชนทีเข้มแข็ง หากอยากให้เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาและเกิดพื้นที่เรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิตเขาจริง ๆ นิเวศแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ ทีจะต้องให้คนในครอบครัว ชุมชน สังคม ร่วมกันทำความเข้าใจลูกหลานในชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อนั้นทุกอย่างจะเปิด ทั้งเปิดโอกาส เปิดใจ ซึ่งทุกหน่วยงานทุกคนในชุมชน เป็นส่วนสำคัญทีจะทำให้เรื่องนี้ได้ร่วมขับเคลื่อนต่อไปอย่างสร้างสรรค์”

ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธุ์ ทีปรึกษาอาวุโส องค์กระหว่ประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) และผู้ทรงคุณวุฒิ กสศ. กล่าวว่า เวทีนี้เป็นเวทียิ่งใหญ่มากในเรื่องของการบูรณาการระหว่ท้องทีและท้องถิ่น รวมทั้งบูรณาการการศึกษาภายในและภายนอกให้อยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานธรรมชาติ วัฒนธรรม และความเป็นตัวเอง กล่าวคือ การสร้างธรรมชาติให้มีมูลค่าโดยใช้ฐานชีวิตของตนเองเป็นตัวตั้ง ให้คนได้มองเห็นถึงคุณค่า และสร้างมูลค่า นำพารายได้มาให้ตนเองในทีสุด

“บทเรียนทีเรามีในครั้งนี คือ เรื่องธรรมชาติและวัฒนธรรม สิ่งทีเราต้องอยู่อย่าง เป็นกัลยาณมิตรก็คือ ธรรมชาติ การศึกษาทีอยู่ในระบบต้องก้าวข้ามพรมแดนไปหาธรรมชาติของผู้คน เพราะการพัฒนาทีแท้จริง ต้องไม่มีพรมแดนมากั้น เพราะฉะนั้นการศึกษาในปัจจุบันต้องปรับและเปลี่ยนให้เหมาะสมตามธรรมชาติ และบริบทของผู้เรียน เชื่อว่าพลังของท้องถิ่น ท้องที และชุมชน จะเป็นฐานสำคัญในการนำพาชีวิตคนยากคนจนไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืนได้ โดยใช้บทบาทหน้าทีของตนเองนำพาตนเองออกมาจากพรมแดนของความเชื่อ ให้มาพบเจอกับความเป็นจริง ทีเราต้องร่วมกันจัดการ เพื่อเกิดกัลยาณมิตรทีเอื้อต่อชีวิตคนยากอย่างแท้จริง”

ดังนั้น ‘ชุมชน’ จึงเป็นฐานทุนสำคัญในการจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ โดยการนำปัญหาเด็กและเยาวชน รวมถึงปัญหาชุมชนเป็นตัวตั้ง ร่วมขับเคลื่อนการทำงานจากล่างขึ้นข้างบน (Bottom Up) ให้สอดคล้องกับความต้องการของฐานชุมชน มากกว่าการทำงานจากบนลงล่าง (Top Down)

จุดมุ่งหมายของ กสศ. คือ...

การทำให้ทุกคนเห็นคุณค่าของการศึกษา โดยเรียนรู้จากความเป็นจริงของฐานชีวิตและฐานชุมชน เพราะพลังของการเรียนรู้จะทำให้เราปลดเปลื้องจากความทุกข์

เพราะพลังของความรู้ จะทำให้ปลดเปลื้องจากความไม่รู้

จงเชื่อมั่นในพลังของความรู้ และตื่นขึ้นมามีจัดการตนเองด้วยความรู้และความสามารถ

เหมือนอย่างพื้นที่ต้นแบบ อบต.หนองสนธิ เพชรเม็ดงามทีส่องประกายให้ผู้คนได้เห็นคุณค่า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ แก้วส่อง
ผู้ทรงคุณวุฒิ กสศ.

ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธุ์

ทีปรึกษาอาวุโส องค์กระหว่ประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) และผู้ทรงคุณวุฒิ กสศ.

